

ТЕХНІЧНІ ІНСТРУКЦІЇ ІКАО І КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ICAO TECHNICAL INSTRUCTIONS AND UKRAINIAN CRIMINAL LAW

Гуртовенко О.Л., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального права

Національний університет «Одеська юридична академія»

Викладені в цій публікації обставини значною мірою спільні для держав-учасниць Конвенції про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. (далі – Чиказька конвенція), в яких офіційне оприлюднення норм позитивного права належить до умов застосування таких норм, а вказані нижче норми офіційно не оприлюднені.

ІКАО прийняті Технічні інструкції з безпечного перевезення небезпечних вантажів повітрям (далі – Технічні інструкції). Значна кількість положень, передбачених Додатками до Чиказької конвенції (далі – Додатки) і Технічними інструкціями, належить до норм «твердого» позитивного права держав-учасниць Чиказької конвенції. Стандарти і Рекомендована практика іменуються Додатками. Згадані положення, щоби підлягати застосуванню в Україні, мають бути офіційно оприлюдненими згідно із законодавством України.

Порушення Технічних інструкцій, яке полягає у незаконному перевезенні на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин, мало би кваліфікуватися за ст. 269 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Але така кваліфікація можлива у незначній кількості випадків. Це викликано тим, що в Україні досі не відбулося офіційного оприлюднення Технічних інструкцій, як і Додатків, а також передбачених ними документів, положення яких призначені для того, щоби бути нормами «твердого» позитивного права держав-учасниць Чиказької конвенції, або належать до таких норм.

У зв'язку із викладеними обставинами в цій публікації детально і ретельно доводиться таке:

1) неотримання експлуатантами дозволів, запроваджених Технічними інструкціями і внаслідок цього нормативно-правовими актами України, за законодавством України не є правопорушенням;

2) у разі перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин повітрям без отримання правомірно передбачених законодавством і оформлених належним чином документів (відмінних від згаданих вище дозволів) або у разі вказаного перевезення з неправомірно отриманими такими документами межі тлумачення понять «вибухові речовини» і «легкозаймисті речовини» залежать від рівня обізнаності особи, яка здійснює таке тлумачення, а також від того, якою мірою положення Технічних інструкцій, в яких розкривається поняття «небезпечні вантажі», приступні вказаній особі;

3) перевезення небезпечних вантажів (зокрема, вибухових і/або легкозаймистих речовин) повітрям може бути незаконним також у зв'язку з тим, що положення законодавства України про права людини порушуються шляхом створення реальної загрози заподіявання реальної шкоди людині. При цьому межі тлумачення правил, передбачених Технічними інструкціями і певною мірою відтворених в Авіаційних правилах України «Порядок та умови повітряних перевезень небезпечних вантажів», затверджених наказом Державної авіаційної служби України від 12 листопада 2020 р. № 1802, залежать від рівня обізнаності особи, яка здійснює таке тлумачення, а також від того, якою мірою положення Технічних інструкцій, в яких розкривається такі правила, приступні вказаній особі.

ІКАО, опублікувавши Додатки і Технічні інструкції, зазначає, що ці документи є об'єктами авторських прав ІКАО. Водночас згідно із законодавством України Додатки і Технічні інструкції та їхні положення не є об'єктами авторського права. У цьому зв'язку Україні та іншим державам-учасницям Чиказької конвенції, які опинилися в такій самій або схожій ситуації, доцільно обговорити з ІКАО питання офіційного оприлюднення Додатків, Технічних інструкцій у вказаних державах. Таке оприлюднення усуне згадані складності. При цьому надання досить легкого доступу до положень «м'якого» права підвищить їхню ефективність.

Ключові слова: Чиказька конвенція, Технічні інструкції ІКАО, перевезення небезпечних вантажів повітрям, офіційне оприлюднення, кримінальне право України.

The circumstances set out in this paper are largely common to the States Parties to the 1944 Convention on International Civil Aviation (hereinafter referred to as the Chicago Convention), in which the official promulgation of positive law norms relates to the conditions for the application of such norms, whereas the following norms are not officially promulgated.

ICAO has approved Technical Instructions for the Safe Transport of Dangerous Goods by Air (hereinafter referred to as the Technical Instructions). A significant number of the provisions of the Annexes to the Chicago Convention (hereinafter referred to as the Annexes) and the Technical Instructions relate to the hard positive law norms of the States Parties to the Chicago Convention. Standards and Recommended Practices are called Annexes. These provisions, in order to be applicable in Ukraine, must be officially promulgated according to the legislation of Ukraine.

Breach of the Technical Instructions, which consists in the illegal carriage of explosive or flammable substances on an aircraft, should qualify under article 269 of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter referred to as CC of Ukraine). But such a qualification is possible in a small number of cases. This is due to the fact that Ukraine has not yet officially promulgated the Technical Instructions, as well as the Annexes, as well as the documents provided by them, the provisions of which are designed to be the hard positive law norms of the States Parties to the Chicago Convention or relate to such norms.

Due to the above circumstances, this paper properly and in detail states the following:

1) Failure of operators to obtain the approvals introduced by the Technical Instructions and, as a result, by the legislation acts of Ukraine, is not an offense under the legislation of Ukraine;

2) when transporting explosive and/or flammable substances by air without obtaining duly provided by the legislation and duly executed documents (other than the above-mentioned approvals) or during the specified transportation in case of illegal obtaining of such documents, the limits of construction of the notions «explosive substances» and «flammable substances» depend on the level of awareness of the person making such a construction, as well as on the extent to which the provisions of the Technical Instructions, which disclose the notion of «dangerous goods», are available to the said person;

3) Transport of dangerous goods (including explosive and/or flammable substances) by air may also be illegal due to the fact that the provisions of the legislation of Ukraine on human rights are violated by creating a real threat of harm to humans. In doing so, the limits of construction of rules provided by Technical Instructions and to some extent reproduced in the Aviation Regulations of Ukraine «Procedure and conditions of air transportation of dangerous goods», approved by the Order of the State Aviation Administration of Ukraine dated November 12, 2020 No. 1802, depend on the level of awareness of the person making such a construction, as well as the extent to which the provisions of the Technical Instructions, which disclose such rules, are available to the said person.

When publishing the Annexes and Technical Instructions, ICAO states that the Annexes and Technical Instructions are ICAO subject matter of copyright. At the same time, according to the legislation of Ukraine, the Annexes and Technical Instructions and their provisions are not subject matter of copyright. In this regard, Ukraine and other States Parties to the Chicago Convention who find themselves in the same or a similar situation should discuss with ICAO the official promulgation of the Annexes and Technical Instructions in those States. Such promulgation will eliminate the stated difficulties. In doing so, providing an easy enough access to the soft law norms (recommendations) will enhance their efficiency.

Key words: Chicago Convention, ICAO Technical Instructions, Transport of Dangerous Goods by Air, official promulgation, Ukrainian criminal law.

Текст положення, передбаченого в ст. 269 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1], свідчить, що суб'єктом злочину, унормованого в ст. 269 КК України, є особа, на яку покладено юридичний обов'язок дотримуватися правомірно передбачених юридичних положень про перевезення на повітряному судні вибухових і/або легкозаймистих речовин. Це як особи, що належать до персоналу суб'єктів авіаційної діяльності (далі – САД, за винятком вказівок на САД в ряді цитат), які у зв'язку з їхніми посадами займаються перевезенням небезпечних вантажів повітрям (далі – персонал), так і інші особи, як-от: пасажирів, члени екіпажу повітряних суден (далі – члени екіпажу), особи, які проникли на повітряне судно без отримання авіаквитка (зокрема, особи, які потрапили на повітряне судно поза контролем експлуататора), особи, які керують повітряним судном, не маючи належної освіти, кваліфікації і т. ін. Зазначений обов'язок покладається на всіх, хто перевозить на повітряному судні вибухові і/або легкозаймисті речовини. Таким чином, суб'єкт злочину, передбаченого в ст. 269 КК України, загальний.

У положенні, передбаченому в ст. 269 КК України, йдеться про перевезення речовин саме на повітряному судні. В авіаційному праві перевезення на повітряному судні іменується перевезенням повітрям. Так воно має іменуватися і в кримінальному праві, оскільки відповідні положення кримінального права похідні від положень авіаційного права.

Згідно із ч. 2 ст. 97 Повітряного Кодексу України авіаперевізник має право здійснювати перевезення небезпечних вантажів у порядку, встановленому авіаційними правилами України [2]. Положення Авіаційних правил України «Порядок та умови повітряних перевезень небезпечних вантажів», затверджених наказом Державної авіаційної служби України (далі – ДАСУ, за винятком вказівок на ДАСУ в ряді цитат) від 12 листопада 2020 р. № 1802 (далі – Порядок та умови), поширюються, зокрема, на САД, персонал, пасажирів і членів екіпажу. Про це свідчить, зокрема, така інформація: 1) згідно із положенням, передбаченим п. 5 розділу II «Загальні умови повітряних перевезень небезпечних вантажів» Порядку та умов, перевезення небезпечних вантажів пасажиром або членами екіпажу здійснюється відповідно до вимог Технічних інструкцій; 2) згідно із положенням, передбаченим п. 2 розділу I «Загальні положення» Порядку та умов, «Небезпечні вироби та речовини (далі – небезпечні вантажі), які зазначені в переліку чинної редакції Doc 9284 AN/905 ICAO Technical Instructions for the Safe Transport of Dangerous Good by Air (далі – Технічні інструкції), перевозяться повітряними суднами відповідно до вимог, встановлених Технічними інструкціями». У наведеному положенні замість англійського слова «Goods» («вантажів») використано англійське слово «Good» («вантаж»), а перед словом «первозяться» немає коми. Ці помилки не впливають на юридичне тлумачення згаданого положення [3]; 3) в Технічних інструкціях міститься частина 8 «Положення, які стосуються пасажирів і членів екіпажу».

У наказі ДАСУ від 12 листопада 2020 р. № 1802 і положенні, передбаченому пунктом (119) Додатку I до Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації», затверджених наказом ДАСУ від 05 липня 2018 р. № 682, містяться слова «Технічні інструкції з безпечного перевезення небезпечних вантажів повітрям» [4], які є перекладом з англійської мови на українську мову слів «Technical Instructions for the Safe Transport of Dangerous Good by Air». Далі в цій публікації зазначені інструкції іменуватимуться Технічними інструкціями (за винятком вказівок на Технічні інструкції в ряді цитат).

Метою цієї публікації є, зокрема, з'ясування того, в яких випадках юридичного тлумачення і юридичної реалізації положення, передбаченого ст. 269 КК України, посилення на Технічні інструкції правомірне.

Текст положення, передбаченого в ст. 269 КК України, свідчить, що унормований в ній злочин полягає в різноманітних видах незаконного перевезення на повітряному судні вибухових і/або легкозаймистих речовин. Ця публікація присвячена, зокрема, розгляду невідповідності таких перевезень Технічним інструкціям і похідним від них Порядку та умовам.

Технічні інструкції прийняті ІКАО. ІКАО (аббревіатура англійською мовою – ICAO) – це Міжнародна організація цивільної авіації. Вона є спеціалізованою установою ООН. Точніше кажучи, Технічні інструкції прийняті Радою – органом ІКАО, існування якого передбачене в Конвенції про міжнародну цивільну авіацію від 7 грудня 1944 р. [5] (далі – Чиказька конвенція, за винятком вказівок на Чиказьку конвенцію в ряді цитат, і Рада відповідно). Україна приєдналася до Чиказької конвенції.

Положення Порядку та умов свідчать, що їх неможливо зрозуміти (і тому реалізувати) без звернення до Технічних інструкцій. У цьому зв'язку без звернення до Технічних інструкцій неможливо зрозуміти (і тому реалізувати) положення, передбачені ст. 269 КК України, в яких йдеться про злочини, що є порушеннями положень Порядку та умов (а тому є порушеннями положень Технічних інструкцій).

Згідно із положенням, передбаченим підпунктом 3.1.1 частини 1 «Загальні положення» Технічних інструкцій, небезпечні вантажі – це вироби або речовини, здатні створити загрозу для здоров'я, безпеки, власності або довкілля, які вказані в переліку небезпечних вантажів або які класифікуються згідно із Технічними інструкціями. До речі, викладена інформація свідчить, що положення, передбачені ст. 269 КК України, які мають бути похідними від провідних уявлень про перевезення небезпечних вантажів повітрям, не повною мірою є такими (КК України досить часто не узгоджується з факторами, від яких він має бути похідним). Так, у зазначених положеннях не йдеться про небезпечні вироби (хіба що доводиться під зазначеними в таких положеннях речовинами розуміти і речовини, які містяться в небезпечних виробках), в них йдеться далеко не про всі види небезпечних речовин (і в цілому вантажів), вказаних у Технічних інструкціях і відтворених в Порядку та умовах. У положеннях, передбачених в розділі IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки» Особливої частини КК України, під «іншими тяжкими наслідками» часто розуміють тяжке тілесне ушкодження хоча б однієї людини, а про шкоду безпеці, власності, довкіллю не йдеться (втім, можливо, не всі підходи, вказані в цьому реченні, є недоліками кримінального права України). У вказаному визначенні використано слово «класифікуються», оскільки зіставлення узагальнюючої (інформаційної) моделі і досить детальної інформації, результатом якого є висновок, згідно з яким така інформація охоплюється або не охоплюється такою моделлю, у світі часто називають класифікацією.

У Додатку 1 до Порядку та умов міститься класифікація видів (тобто перелік видів) небезпечних вантажів (далі – класифікація). Класифікація є перекладом з офіційних мов ІКАО на українську мову і юридичним відтворенням такої самої класифікації, викладеної в Технічній інструкції. Згідно із Технічними інструкціями небезпечними вантажами є відповідні речовини і вироби (як зазначалось, у КК України йдеться тільки про низку видів небезпечних речовин).

У Таблиці 3-1 «Перелік небезпечних вантажів», передбаченій в пункті 2.1.2 частини 3 Технічних інструкцій (далі – Таблиця 3-1, за винятком вказівок на Таблицю 3-1 в ряді цитат), міститься невичерпний перелік конкретних небезпечних вантажів, які заборонено перевозити повітрям за будь-яких обставин, і вичерпний перелік конкретних небезпечних вантажів (включаючи вибухові речовини і легкозаймисті речовини), перевезення яких

потребує отримання передбаченого Технічними інструкціями дозволу. Поділ на зазначені переліки структурно не відображений в Таблиці 3-1 і є умовністю, до якої вдався автор цієї публікації.

Те, що в Таблиці 3-1 міститься невичерпний перелік конкретних небезпечних вантажів, які заборонено перевозити повітрям за будь-яких обставин, зазначається у визначенні таких вантажів, яке міститься в положенні, передбаченому п. 2.1. глави 2 частини 1 «Загальні положення» Технічних інструкцій. Ось це положення: «Будь-який виріб або речовина, які, будучи наданими для перевезення, здатні вибухати, вступати в небезпечні реакції, займатися або виділяти в небезпечній кількості тепло або токсичні, корозійні чи легкозаймісті гази або пари у звичайних умовах, що виникають в ході перевезення, не повинні перевозитись на повітряних судах за жодних обставин. Примітка 1. Деякі небезпечні вантажі, які задовольняють наведеному вище описанню, включені до Переліку небезпечних вантажів (таблиця 3-1) із вказівкою в колонках 2 і 3 слова «Заборонено». Проте необхідно мати на увазі, що було би неможливо перелічити всі небезпечні вантажі, які заборонені до перевезення повітрям за будь-яких обставин. У цьому зв'язку необхідно приділяти належну увагу забезпеченню того, щоб жодні вантажі, які відповідають наведеному вище описанню, не пропонувалися до перевезення. Примітка 2. Мається на увазі, що п. 2.1. охоплює виробни, які повертаються виробнику з міркувань безпеки» (далі – визначення безумовно заборонених вантажів; цей термін запроваджено автором цієї публікації для зручності).

У тексті Технічних інструкцій перелік небезпечних вантажів, передбачений в Таблиці 3-1, займає приблизно 230 сторінок, а весь текст Технічних інструкцій – приблизно 1000 сторінок. Тільки звернення до третього стовбця Таблиці 3-1 дозволяє з'ясувати, який вантаж належить до класу 1 «вибухові речовини» (і категорію вантажу в межах цього класу), який – до класу 3 «легкозаймісті рідини», а який – до класу 4 «легкозаймісті тверді речовини; речовини, що здатні до самозаймання; речовини, що виділяють легкозаймісті гази у разі стикання з водою» (і приналежність вантажу до однієї із трьох зазначених у назві третього класу категорій). При цьому такий перелік може не включати низку речовин, охоплених поняттям «визначення безумовно заборонених вантажів».

Без звернення до Технічних інструкцій неможливо навіть із допомогою кваліфікованих спеціалістів з перевезення небезпечних вантажів (якщо вони не брали достатньої участі у складанні Технічних інструкцій і не мають феноменальної пам'яті), професійних юридичних консультантів, шляхом судового тлумачення і т. ін. з'ясувати, перевезення яких небезпечних вантажів (включаючи зазначені речовини) потребує отримання дозволу, а перевезення яких конкретних небезпечних вантажів (включаючи зазначені речовини) повітрям заборонено за будь-яких обставин. Крім того, без звернення до частини 8 Технічних інструкцій неможливо навіть із допомогою кваліфікованих спеціалістів з перевезення небезпечних вантажів (якщо вони не брали достатньої участі у складанні Технічних інструкцій і не мають чудової пам'яті), професійних юридичних консультантів, шляхом судового тлумачення і т. ін. з'ясувати характеристики положень про перевезення небезпечних вантажів (включаючи зазначені речовини) пасажирами і членами екіпажу.

У цій публікації зазначений вичерпний перелік конкретних небезпечних вантажів далі іменуватиметься Переліком. Цей термін запроваджено автором цієї публікації для зручності. Перелік має такі ознаки: 1) він існує не потенційно, а реально, тобто він вже отриманий експертами з питань перевезення небезпечних вантажів; 2) особи, які склали Перелік, а також ухвалили Технічні інструкції, розглядають його як вичерпний у відповідний момент часу. Про таку ознаку Переліку свідчать і положення Порядку

та умов; 3) Перелік є вичерпним щодо вантажів, відмінних від безумовно заборонених вантажів. Тобто перелік є правильним (логічно обов'язковим) у період чинності відповідного видання (інакше кажучи, відповідної редакції) Технічних інструкцій (включаючи Перелік) і водночас не може бути точно відомим без безпосереднього ознайомлення із ним (навіть із допомогою кваліфікованих спеціалістів, у тому числі тих, які брали участь у його складанні і прийнятті, що пояснюється характеристиками людської пам'яті). Зазначена правильність (тобто максимально досяжна якість) переліку забезпечується рівнем професіоналізму осіб, які брали участь у складанні виданого ООН документа «Рекомендації з перевезення небезпечних вантажів: керівництво з випробувань і критеріїв», застосовували його, і рівнем професіоналізму осіб, які брали участь у складанні і прийнятті Технічних інструкцій. З позицій логіки перелік є вичерпним для цілей того часу, коли чинним є відповідне видання Технічних умов; 4) назви речовин у переліку є максимально визначеними.

Технічні інструкції первинно унормовані в Додатку 18 «Безпечне перевезення небезпечних вантажів повітрям» до Чиказької конвенції (далі – Додаток 18, за винятком вказівок на Додаток 18 в ряді цитат).

Англійська і російська мови належать до офіційних мов ІКАО, а українська – ні. Наведений в цій публікації переклад положень Додатку 18 і Технічних інструкцій з англійської і російської мов на українську мову належить автору цієї публікації. Цей переклад на українську мову майже в усіх випадках збігається з офіційними англомовним і російськомовним текстами Додатку 18. У решті випадків зазначений переклад на українську мову відрізняється від офіційного російськомовного тексту Додатку 18. Такі відмінності мають суто лінгвістичний характер і не змінюють юридичного сенсу положень Додатку 18. При цьому такий переклад ближчий до коректного мовного відображення юридичного сенсу положень Додатку 18.

Хоча в Додатку 18 і Технічних інструкціях йдеться про експертів, які брали участь у складанні Додатку 18 і Технічних інструкцій, в цій публікації використовується і термін «спеціаліст», щоби не плутати цих осіб із експертами в судовому юридично-процесуальному значенні слова.

Технічні інструкції первинно унормовані в Додатку 18 «Безпечне перевезення небезпечних вантажів повітрям» до Чиказької конвенції (далі – Додаток 18, за винятком вказівок на Додаток 18 в ряді цитат). Положення додатків до Чиказької конвенції (далі – Додатки) і положення Технічних інструкцій (за винятком положень, визначених в Додатках і Технічних інструкціях як передбачені в них рекомендації) мають такі ознаки: 1) за викладом (змістом і формулюваннями) мають характер, притаманний нормам «твердого» позитивного права (далі в цій публікації у разі згадування позитивного «твердого» права, як правило, слово «тверде» не буде використовуватися для простоти). Наявність зазначеного характеру легко з'ясувати, прочитавши Додатки і Технічні інструкції. Деякі положення Додатку 18 і Технічних інструкцій, які свідчать про викладене, наводяться нижче; 2) за замислом ІКАО і ДАСУ ці положення унормовані (тобто формалізовані, прийняті, щоби бути правотворчими документами) зазначеними органами для виконання функції юридичних положень, а саме норм позитивного права, тобто для виконання функції позитивно-правового регулювання. Інакше кажучи, формалізація і прийняття Додатків і Технічних інструкцій ІКАО, унормування Додатку 18 і Технічних інструкцій ДАСУ здійснені для того, щоби їхні положення підлягали реалізації як норми позитивного права. Отже, положення Додатків і Технічних інструкцій призначені для того, щоби бути нормами позитивного права держав-учасниць Чиказької конвенції. Вони такими і є.

Те, що в Додатку 18, Технічних інструкціях, Порядку та умовах положення Технічних інструкцій унормовані

для виконання функції норм позитивного права держав-учасниць Чиказької конвенції і належать до таких норм, доводиться, зокрема, так (у викладенні доказів дві наведених ознаки норм не будуть розмежовуватись):

1) положення Додатку 18 у Чиказькій конвенції і самому Додатку 18 унормовані для виконання функції норм позитивного права (з урахуванням викладених нижче зауважень) і належать до таких норм, що доводиться так:

1.1) згідно з положеннями, передбаченими в ст. 38 Чиказької конвенції, «Будь-яка держава, що визнає практично важким дотримуватися в усіх відношеннях будь-яких міжнародних Стандартів або процедур або приводити свої власні правила або практику у повну відповідність з якими-небудь міжнародними Стандартами або процедурами після зміни останніх, або яка визнає за необхідне прийняти правила або практику, які мають яку-небудь особливу відмінність від тих правил, що встановлені міжнародним Стандартом, негайно повідомляє Міжнародну організацію цивільної авіації про відмінності між її власною практикою і тією, яка встановлена міжнародним Стандартом. У разі зміни міжнародних Стандартів будь-яка держава, яка не внесе відповідні зміни у свої власні правила або практику, повідомляє про це Раду протягом шістдесяти днів після прийняття поправки до міжнародного Стандарту або вказує заходи, яких вона передбачає вжити. У будь-якому такому випадку Рада негайно повідомляє всі інші держави про відмінності, які існують між одним або кількома положеннями міжнародного Стандарту і відповідною національною практикою цієї держави».

Отже, будь-яка держава, що визнає практично важким дотримуватися в усіх відношеннях будь-яких міжнародних Стандартів або процедур (англ. аббревіатура SARPs), негайно повідомляє Міжнародну організацію цивільної авіації про відмінності між її власною практикою і тією, яка встановлена міжнародним Стандартом, а Рада негайно повідомляє всі інші держави про такі відмінності.

Передбачені в Чиказькій конвенції міжнародні Стандарти і рекомендована практика (цей термін є, зокрема, назвою глави VI Чиказької конвенції) з огляду на порядок їх прийняття не є міжнародними договорами. Про це свідчить, зокрема, те, що зазначені міжнародні Стандарти і рекомендована практика приймаються Радою. Згідно з положенням, передбаченим п. 1 (це літера 1 латинської абетки – *примітка автора цього дослідження*) ст. 54 Чиказької конвенції, Рада згідно з положеннями Глави VI Чиказької конвенції «приймає міжнародні Стандарти і рекомендовану практику; для зручності іменує їх Додатками до цієї конвенції». Отже, міжнародні Стандарти і рекомендована практика не укладаються державами-учасниками Чиказької конвенції. Згідно із Чиказькою конвенцією міжнародні Стандарти і Рекомендована практика викладаються в Додатках.

Майкл Мілд зазначає, що Стандарти і Рекомендована практика не мають такої юридичної сили, як сама Чиказька конвенція, оскільки Додатки не є міжнародними договорами. Більше того, згідно з ч. 1 ст. 37 Чиказької конвенції кожна Договірна держава зобов'язується співпрацювати у забезпеченні максимально можливого ступеня однаковості Додатків, а не дотримуватися їх [6]. Так, Додатки не є міжнародними договорами. При цьому насправді одна із відмінностей між положеннями Чиказької конвенції і положеннями Додатків полягає в тому, що Додатки, як детальніше буде висвітлено нижче, містять як положення «твердого», так і положення «м'якого» позитивного права держав-учасниць Чиказької конвенції;

1.2) положення Додатку 18 і Технічних інструкцій (за винятком положень, визначених в Додатках і Технічних інструкціях як передбачені в них рекомендації) в Додатку 18 унормовані для виконання функції норм позитивного права і належать до таких норм. З урахуванням призна-

чення і змісту положень Додатку 18 слід розуміти, що в ньому йдеться про юридичну обов'язковість положень Додатку 18 і Технічних інструкцій, а не про обов'язковість соціальних норм, відмінних від юридичних положень, для адресатів таких норм.

Ось положення Додатку 18, які свідчать про те, що в Додатку 18 його положення і положення Технічних інструкцій (за винятком положень, визначених в Додатках і Технічних інструкціях як передбачені в них рекомендації) унормовані для виконання функції норм позитивного права і належать до таких норм:

а) згідно із положенням, передбаченим підпунктом 2.2.1 Додатку 18, «Стандарти і Рекомендована практика цього Додатку застосовуються щодо всіх міжнародних польотів цивільних повітряних суден»;

б) на четвертому аркуші тексту Додатку 18 в рамці зазначається таке: «Технічні інструкції з безпечного перевезення небезпечних вантажів повітрям затверджуються, видаються і змінюються Радою і доповнюють (англ. amplify, рос. дополняют) основні положення Додатку 18. Вони містять усі детальні інструкції, необхідні для безпечного міжнародного перевезення небезпечних вантажів повітрям. Не будучи Стандартами, вони набувають характеру таких на підставі Стандарту підпункту 2.2.1 Додатку 18. Із цієї причини детальні вимоги Технічних інструкцій вважаються обов'язковими для держави, за винятком випадків, коли така держава, не маючи можливості погодитися з обов'язковим характером Технічних інструкцій, сповіщає про відмінність із положеннями (тут переклад на українську мову збігається з англ. a difference to the provisions, рос. различия с положениями) підпункту 2.2.1 Додатку 18 згідно зі статтею 38 Конвенції»;

в) у розділі «Зв'язок з Технічними інструкціями з безпечного перевезення небезпечних вантажів повітрям (Дос 9284)» Передмови до Додатку 18 зазначається таке: «Положення Додатку 18 регулюють міжнародне перевезення небезпечних вантажів повітрям. Загальні положення цього Додатку *доповнюються* детальними технічними положеннями, передбаченими Технічними інструкціями з безпечного перевезення небезпечних вантажів повітрям (Дос 9284)» (курсив мій – О. Г.);

г) згідно з положенням, що міститься в абз. третьому розділу «Дії Договірних держав» Передмови до Додатку 18, «щодо випадку, передбаченого підпунктом 2.2.1 цього Додатку, належить взяти до відома, що, як передбачається, держави надсилають сповіщення про відмінність, тільки якщо вони не мають можливості визнати обов'язковий характер Технічних інструкцій». (При цьому згідно з абз. першим розділу «Редакційна практика» Передмови до Технічних інструкцій Стандарти друкуються світлим прямим шрифтом, а Рекомендована практика друкується світлим курсивом із додаванням спереду слова «Рекомендація», а згідно з абз. другим розділу «Редакційна практика» Передмови до Технічних інструкцій у формулюванні технічних положень дієслово «належить» (англійською мовою – «shall», російською мовою – «следует») використовується саме в Рекомендованій практиці, проте зазначене положення, передбачене абз. третім розділу «Дії Договірних держав» Передмови до Додатку 18, у виданнях Додатку 18, опублікованих англійською мовою і російською мовою, надруковано світлим прямим шрифтом і містить слово «належить».);

г) згідно з положенням, передбаченим підпунктом 2.2.1 Додатку 18, «кожна Договірна держава вживає необхідних заходів, щоби забезпечити дотримання детальних положень, які містяться в Технічних інструкціях. Кожна Договірна держава також вживає необхідних заходів, щоби забезпечити дотримання будь-якої поправки до Технічних інструкцій, яка може публікуватися протягом встановленого періоду застосовності видання Технічних умов»;

д) згідно з положенням (щодо нього зазначається, що воно є приміткою, а згідно з положенням, що міститься в розділі «Статус складових частин Додатку» Передмови до Додатку 18, примітки не є складовою частиною Стандартів і Рекомендованої практики), передбаченим в абз. другому підпункту 2.5.1. Додатку 18, «передбачається, що Договірні держави сповіщають про відмінність із положеннями підпункту 2.2.1 згідно зі статтею 38 Конвенції, лише якщо вони не мають можливості визнати обов'язковий характер Технічних інструкцій. Якщо держави прийняли положення, які відрізняються від передбачених Технічними інструкціями, передбачається, що вони доповідають про це лише згідно з положеннями пункту 2.5». Через те, що вище згадано пункт 2.5 Додатку 18, необхідно навести решту положень, передбачених пунктом 2.5. Назва цього пункту – «Сповіщення про розходження з Технічними інструкціями». Згідно з положенням, що міститься в абз. першому підпункту 2.5.1 Додатку 18, «якщо Договірна держава приймає положення, які відрізняються від передбачених Технічними інструкціями, вона негайно сповіщає ІКАО про такі Державні розходження для їх опублікування в Технічних інструкціях». Згідно з положенням (щодо нього зазначається, що воно є Рекомендацією), передбаченим підпунктом 2.5.2 Додатку 18, «у випадках прийняття експлуатантом більш обмежувальних вимог, ніж передбачені Технічними інструкціями, державі експлуатанта належить вжити необхідних заходів з метою забезпечити сповіщення ІКАО про такі розходження експлуатанта для їх опублікування в Технічних інструкціях»;

1.3) Додаток 18 двічі згадується і в зазначеному наказі ДАСУ від 12 листопада 2020 р. № 1802, його потрібно розуміти як такий, положення якого призначається для виконання функцій норм позитивного права.

На офіційному веб-сайті Верховної Ради України міститься коментар Додатку 18, наведений у публікації В. Д. Бордунова, який може бути перекладом певного коментаря ІКАО. У ньому слушно зазначається, що Додаток 18 робить положення Технічних інструкцій обов'язковими для договірних держав [7]. Зараз на офіційному веб-сайті ІКАО зазначається те саме [8];

2) у Технічних інструкціях містяться не тільки положення, що свідчать про унормування положень Технічних інструкцій для виконання функцій норм позитивного права, які є відтворенням наведених вище положень Чиказької конвенції і Додатку 18, а й власні положення Технічних інструкцій, які свідчать про унормування положень Технічних інструкцій для виконання функцій норм позитивного права держав-учасниць Чиказької конвенції і про те, що зазначені положення є нормами позитивного права таких держав, що доводиться так:

2.1) Технічні інструкції викладені мовою, характерною для документів, які передбачають юридичні повноваження;

2.2) у розділі «Зв'язок із Додатком 18 Чиказької конвенції» Передмови до Технічних інструкцій зазначається, що вони доповнюють (англ. amplify, рос. уточняются) основні положення Додатку 18;

2.3) у положеннях Технічних інструкцій саме щодо їх положень (а не тільки щодо положень інших згаданих у них актів) дуже часто вживаються терміни, якими прийнято позначати обов'язки (включаючи заборони). Слід розуміти, що йдеться про юридичні обов'язки, а не про обов'язки з позицій соціальних норм, відмінних від юридичних положень, які покладаються на адресатів таких норм. Так, у Технічних інструкціях вживаються, наприклад, англійські слова «mandatory», «must», «required», «stringent», «forbidden», «restriction», «restrictions», «restricting», «restricted», «required». У Технічних інструкціях слово «right» одного разу (окрім розглянутого нижче напису про авторські права) означає «право» (в сенсі, який в українській мові мають слова «суб'єктивне право»). Це

слово вжито в примітці 1 до глави 1 частини 2 «Класифікація небезпечних вантажів» Технічних інструкцій. У Технічних інструкціях одного разу використано слово «discretion» («розсуд»). Це слово вжито в главі 3 частини 3 «Перелік небезпечних вантажів, спеціальні положення. і обмежені і звільнені кількості» Технічних інструкцій. У Технічних інструкціях йдеться також про співвідношення їхніх положень між собою та положеннями інших документів. Усе це не мало би сенсу, якщо би всі положення Технічних інструкцій в них самих розглядалися би як рекомендації в сенсі «поради», а не як юридичні повноваження. Положення технічних інструкцій, які стосуються України (як і інших держав, а також українських і зарубіжних експлуатантів), викладені мовою, характерною для документів, які передбачають юридичні повноваження;

3) Технічні інструкції унормовані для виконання функцій норм позитивного права в багатьох положеннях Порядку та умов, а також ряді нормативно-правових актів України, відмінних від зазначеного наказу ДАСУ від 12 листопада 2020 р. № 1802, як-от: Правила, додані до Європейської угоди про міжнародне перевезення небезпечних вантажів внутрішніми водними шляхами (ВОПНВ) [9], наказ Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації «Про затвердження Інструкції з організації перевезень вантажів повітряним транспортом» від 2 листопада 2005 р. № 822 [10], наказ Міністерства транспорту та зв'язку України «Про внесення змін до наказу Міністерства транспорту України від 21.11.2000 № 644 та Правил перевезення наливних вантажів» від 25 листопада 2008 р. № 1430 (цим наказом затверджені Правила перевезення небезпечних вантажів) [11], наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Правил сертифікації екземпляра державного повітряного судна України на перевезення небезпечних вантажів» від 13 жовтня 2014 р. № 729 [12], наказ ДАСУ «Про затвердження Авіаційних правил України «Порядок надання, припинення дії, відмови у наданні дозволів на виліт повітряного судна для перевезення товарів військового призначення та подвійного використання» від 29 березня 2018 р. № 288 [13], згаданий наказ ДАСУ від 5 липня 2018 р. № 682, наказ ДАСУ «Про затвердження Авіаційних правил України «Правила повітряних перевезень та обслуговування пасажирів і багажу» від 26 листопада 2018 р. № 1239 [14], наказ ДАСУ «Про затвердження Авіаційних правил України «Інструкція з організації та здійснення контролю на безпеку в аеропортах України» від 15 березня 2019 р. № 322 (також у цьому наказі Додаток 18 розглядається як документ, який містить норми позитивного права України) [15], наказ ДАСУ «Про затвердження Авіаційних правил України «Інструкція з організації та здійснення контролю на безпеку в аеропортах України» від 15 березня 2019 р. № 322 [16]. Про те, що Технічні інструкції унормовані для виконання функцій норм позитивного права і належать до таких норм, свідчить, наприклад, зазначене положення, передбачене п. 2 розділу I Порядку та умов. У цьому зв'язку Технічні інструкції є складовою частиною нормативно-правових актів України;

4) у положеннях Технічних інструкцій чимало безпосередніх (профільних) адресатів, про які йдеться в Технічних інструкціях, а коло кожного виду таких адресатів необмежене. До таких адресатів (суб'єктів правовідносин) належать, зокрема, держави-учасниці Чиказької конвенції, їх органи влади (як-от контролюючий орган, як він визначений в Технічних інструкціях, а на підставі рішення України – зазначені в Технічних інструкціях Державна служба експортного контролю України і Державна інспекція ядерного регулювання України; остання у виданні 2015-2016 рр. Технічних інструкцій названа на той час вже досить давно по-застарілому Державною адміністрацією ядерного регулювання України), експлуатанти, вантажовідправники, вантажоодержувачі, експедитори, мене-

джері з питань інфраструктури, митні органи, пасажери, члени екіпажу та інші особи, задіяні в перевезенні небезпечних вантажів. Тому Додаток 18 і Технічні інструкції як такі в частині положень, адресованих САД, не є локальним юридичним актом САД, прийнятим відмінно від САД особою. Також очевидно, що офіційно всі положення Додатку 18 (і взагалі Додатків) та Технічних інструкцій не є інформацією з обмеженим доступом.

У розділі «Розходження з технічними інструкціями» Передмови до Технічних інструкцій, опублікованих ІКАО англійською мовою (офіційний текст), зазначається таке: згідно з положеннями п. 2.5 Додатку 18 від Договірних держав *вимагається* (англ. *are required*) повідомляти ІКАО про випадки прийняття положень, які відрізняються від тих, що містяться в цих Інструкціях (курсив мій – *О. Г.*). У розділі «Розходження з технічними інструкціями» Передмови до Технічних інструкцій, публікованих ІКАО російською мовою (офіційний текст), використовується слово «вимагається», а слово «пропонується» (рос. *предлагается*). При цьому сенс Додатку 18 і Технічних інструкцій свідчить, що саме англомовний варіант тексту відповідає такому сенсу. Тому зазначене положення розуміється так, що в ньому йдеться про вимогу, а не про пропозицію.

Те, що Додатки і Технічні інструкції унормовані для виконання функції норм позитивного права держав-учасниць Чиказької конвенції, тобто покликані бути нормами позитивного права таких держав, і належать до таких норм, природно, оскільки інакше було би складно досягнути юридичної реалізації положень, передбачених у згаданих документах.

Прийняті ІКАО (а саме Радою ІКАО) рекомендації в Чиказькій конвенції іменуються Рекомендованою практикою. У Додатку 18 вони іменуються Рекомендованою практикою, а також рекомендаціями. У виданні 2015-2016 рр. Технічних інструкцій рекомендація, яка є рекомендаційним положенням, передбаченим суто в Технічних інструкціях, а не посиланням у Технічних інструкціях на рекомендації, які містяться в інших джерелах, передбачена в примітці 3 підпункту 4.1.1 частини 7 «Обов'язки експлуатанта» Технічних інструкцій. Зазначені рекомендації з огляду на їхній зміст, форму, мету і порядок їх прийняття належать до норм «м'якого» позитивного права держав-учасниць Чиказької конвенції.

Викладені обставини свідчать, що Додатки і Технічні інструкції набувають статусу юридичних актів держав-учасниць Чиказької конвенції, а положення Додатків, які є Стандартами і відмінні від рекомендацій положення Технічних інструкцій, стають нормами «твердого» позитивного права держав-учасниць Чиказької конвенції з моменту прийняття Додатків і Технічних інструкцій відповідно. Рекомендована практика і рекомендації, які є рекомендаційними положеннями, передбаченими суто в Технічних інструкціях (юридична природа інших згаданих у Технічних інструкціях рекомендацій в цьому реченні не розглядається), належать до положень «м'якого» прав держав-учасниць Чиказької конвенції щонайменше з моменту прийняття Додатків і Технічних інструкцій відповідно.

Технічні інструкції названі нормативно-правовим актом у Правилах виконання чартерних рейсів, затверджених наказом Міністерства транспорту України від 18 травня 2001 р. № 297 [17] (в цих правилах згадувані нижче Правила перевезення небезпечних вантажів ІАТА помилково названі нормативно-правовим актом; у різних нормативно-правових актах України ті чи інші правила ІАТА як такі помилково розглядаються як норми позитивного права України), а також у низці нормативно-правових актів України, які втратили чинність, а саме в таких їхніх складових частинах, як: Положення про сертифікацію суб'єктів, що надають агентські послуги з продажу авіаційних перевезень на території України, затверджене Наказом Міністерства транспорту України від 27 грудня

1999 р. № 629 [18], Положення про акредитацію суб'єктів, які здійснюють попередню перевірку агентств з продажу авіаційних перевезень, затверджене наказом Міністерства транспорту України від 26 грудня 2000 р. № 741 [19], Положення про сертифікацію суб'єктів, що надають агентські послуги з продажу авіаційних перевезень на території України, затверджене наказом Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 30 грудня 2004 р. № 255 [20], Положення про акредитацію суб'єктів, які здійснюють попередню перевірку агентств з продажу авіаційних перевезень, затверджене наказом Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 12 січня 2005 р. № 9 [21].

На запитання про те, яким видом (якими видами) юридичних актів є Додатки і Технічні інструкції як такі, поки що немає правильної усталеної загальноновизнаної відповіді. Якщо їх як такі вважати нормативно-правовими актами, то їх як такі можна було би іменувати піддоговірними нормативно-правовими актами.

Наділення держав і експлуатантів повноваженнями мати розбіжності з технічними інструкціями означає, що відповідні положення публічного позитивного права є диспозитивними.

Щоби норми позитивного права України підлягали юридичній реалізації в Україні, вони повинні набрати чинності і бути офіційно оприлюдненими (зрозуміло, що українською мовою (за потреби – як належний переклад на українську мову) або разом із належним перекладом на українську мову) в Україні.

Положення про порядок набрання («набуття») чинності Додатками містяться в главі XX Чиказької конвенції. У Додатках вказуються дати прийняття, набрання чинності, початку застосування видань за відповідні роки. Технічні інструкції набирають чинності з дати, яка вказується у виданні Технічних інструкцій за відповідні роки.

Згідно з положенням, передбаченим ч. 2 ст. 57 Конституції України, закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є не чинними [22]. Розглянемо питання про співвідношення між цим положенням Конституції України і згаданими положеннями про набрання чинності Додатками і Технічними інструкціями. Як зазначалося, Додатки не є міжнародними договорами. Технічні інструкції теж не є міжнародними договорами. Однак спочатку звернемося до співвідношення між зазначеним положенням Конституції України і положеннями про набрання чинності міжнародними договорами України.

У положеннях про набрання чинності міжнародними договорами України (тут йдеться про положення Конституції України, міжнародних договорів України і Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. [23]) момент набрання чинності міжнародними договорами України пов'язаний із моментом надання Україною згоди на обов'язковість міжнародного договору. Міжнародні договори України належать до нормативно-правових актів України. Між іншим, зазначене слово «громадяни» на підставі розширювального тлумачення розуміється як «фізичні особи». Як би не розуміти обсяг слів «права та обов'язки», існуватимуть міжнародні договори України, відповідний обсяг яких і обсяг розуміння зазначених слів збігатимуться. У положеннях ст. 57 Конституції України під доведенням до відома населення у порядку, встановленому законом, мається на увазі офіційне оприлюднення. Викладені обставини свідчать, що між обсягом тієї частини зазначеного положення, передбаченого ч. 2 ст. 57 Конституції України, в якій йдеться про нормативно-правові акти України та права і обов'язки фізичних осіб, і обсягом тієї частини зазначених положень про набрання чинності міжнародними договорами України, в якій йдеться про міжнародні договори України

зі згаданим відповідним обсягом, має місце формально-логічне співвідношення підпорядкування, де обсяг згаданої в цьому реченні частини зазначеного положення, передбаченого ч. 2 ст. 57 Конституції України, є більшим.

Оскільки згідно з положенням ч. 2 ст. 8 Конституції України в Україні положення Конституції України мають найвищу юридичну силу, то якщо вважати, що в зазначених положеннях про набрання чинності міжнародними договорами України передбачено правила набрання чинності міжнародними договорами України, відмінні від передбачених у положеннях Конституції України і таких, якими охоплюються (певні) міжнародні договори України, правил набрання чинності нормативно-правовими актами України, то зазначене формально-логічне співвідношення свідчатиме не про конкуренцію між юридичними положеннями, а про колізію між ними. У разі існування такої колізії результат реалізації колізійного положення на рівні розуміння свідчив би про те, що (певні) міжнародні договори України, які офіційно не оприлюднені, є нечинними. Тобто не підлягали би юридичній реалізації положення, згідно з якими набрання чинності міжнародними договорами України може правомірно передувати їх офіційному оприлюдненню, а наявна практика такого набрання чинності була би неправомірною.

Щоби не мати згаданого нерозумного підходу, передбачене ч. 2 ст. 57 Конституції України положення потрібно розуміти так, що в ньому слово «нечинні» цільовим чином розуміється як «такі, що не підлягають юридичній реалізації» (принаймні не пов'язані зі скасуванням, правовідносинами, породженими відповідним порушенням законодавства, і т. ін.). У попередньому реченні цієї публікації під висловом «цільовим чином» мається на увазі цільове тлумачення, яке як результат полягає в тому, що створювачі зазначеного положення не мали наміру передбачати правило, відмінне від правил міжнародного права про момент (моменти) набрання чинності міжнародними договорами. Тоді не існує зазначеної колізії (і тому зазначеного нерозумного бачення), оскільки набрання чинності й офіційне оприлюднення (незалежно від того, що згідно із законодавством повинно відбутися раніше) постають умовами юридичної реалізації нормативно-правових актів України.

Отже, застосування методу доведення від супротивного на прикладі міжнародних договорів України наочно свідчить, що зазначене положення, викладене в ч. 2 ст. 57 Конституції України, передбачає правомірність варіанту, який полягає в тому, що набрання чинності нормативно-правовим актом України передусім його офіційному оприлюдненню в Україні. Тому це положення і згадані положення про набрання чинності Додатками і Технічними інструкціями узгоджуються незалежно від того, вважати Додатки і Технічні інструкції нормативно-правовими актами України або поширювати положення, передбачене ч. 2 ст. 57 Конституції України, на Додатки і Технічні інструкції за аналогією як на позитивно-правові акти України, які не є нормативно-правовими актами України.

У зазначеному положенні, передбаченому ч. 2 ст. 57 Конституції України, йдеться про населення. Офіційне оприлюднення Додатків і Технічних інструкцій потрібне не тільки для реалізації правомірних інтересів їх безпосередніх (профільних) адресатів. Таке оприлюднення потрібне для реалізації правомірних інтересів усіх суб'єктів правовідносин, зокрема представників громадськості, людей, які можуть бути причетними або причетні до галузі перевезення небезпечних вантажів повітрям (як от експерти у галузі перевезення небезпечних вантажів, можливі і регулярні пасажирів, можливі і регулярні члени екіпажу), потенційних і реальних учасників позасудових спорів (як-от позасудових переговорів з питань відшкодування майнової і моральної шкоди), судових проваджень, кримінальних проваджень. Крім того, в розділі «Порядок оновлення» Передмови до Технічних інструкцій йдеться

про оновлення Технічних інструкцій шляхом розгляду коментарів/зауважень зацікавлених міжнародних організацій, врахування різних рекомендацій Підкомітету експертів ООН з перевезення небезпечних вантажів, підходів Міжнародного агентства з атомної енергії щодо зміни Технічних інструкцій. Це свідчить про таке: 1) питаннями Технічних інструкцій зацікавлене широке коло суб'єктів; 2) деякі суб'єкти мають привілейований стан щодо доступу до Технічних інструкцій, а такого не повинно бути.

Із законодавства України випливає принцип юридичної визначеності (інакше кажучи, правової певності), а також те, що положення позитивного права України мають відповідати зазначеному принципу. Якщо положення позитивного права України не буде офіційно оприлюднено в Україні, воно не підлягатиме юридичній реалізації в Україні, зокрема, у зв'язку з тим, що така реалізація була би порушенням зазначеного принципу.

Як відомо, зміст принципу юридичної визначеності розкривається в ряді рішень Конституційного Суду України, який в них урахував рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, за винятком вказівок на ЄСПЛ в ряді цитат) і дослідження Європейської комісії за демократію через право (Венеційської Комісії).

Системне тлумачення рішень ЄСПЛ свідчить, що наведені нижче підходи ЄСПЛ належать до тлумачення зазначеного принципу. Вони є юридично обов'язковими в Україні, зокрема, у разі юридичного тлумачення положень КК України.

Згідно з рішеннями ЄСПЛ норма, щоби бути правом, повинна мати такі ознаки, як доступність (ЄСПЛ вказує на наявність можливості мати вказівку щодо того, яка норма підлягає застосуванню у відповідному випадку) і передбачуваність (зокрема, ЄСПЛ вказує на точність формулювання, достатню для отримання громадянином можливості, користуючись за потреби належною порадою (англ. *arrproprate advice*), розумно передбачати на підставі норми наслідки своєї поведінки). Про обидві ознаки йдеться в п. 49 рішення ЄСПЛ у справі «Санді Таймс» проти Сполученого Королівства» від 26 квітня 1979 р. (вона ж справа «Санді Таймс» проти Сполученого Королівства» №1) (при розгляді ч. 2 ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [24] (далі – Конвенція) щодо понять «закон», «громадянин») [25] і п. 75 рішення ЄСПЛ у справі «Маргарета і Роджер Андерссон проти Швеції» від 25 лютого 1992 р. (при розгляді ч. 2 ст. 8 Конвенції щодо понять «закон», «право», «зацікавлені особи») [26]. Про другу ознаку йдеться в п. 55 рішення ЄСПЛ у справі «Ротару проти Румунії» від 4 травня 2000 р. (при розгляді ч. 2 ст. 8 Конвенції щодо понять «норма», «право», «зацікавлені особи», «громадськість у цілому», «будь-яка особа») [27] і п. 34 рішення ЄСПЛ у справі «Реквені проти Угорщини» від 20 травня 1999 р. (при розгляді ч. 2 ст. 10 Конвенції щодо понять «право», «громадянин») [28].

Згідно з п. 52 рішення ЄСПЛ у справі «Коккінакіс проти Греції» від 25 травня 1993 р.: 1) ст. 7 Конвенції (між іншим, в зазначеному рішенні ЄСПЛ дійшов висновку, згідно з яким цю статтю не було порушено) включає принцип *nullem crimen, nulla poena sine lege* і принцип, згідно з яким кримінальне право не повинно тлумачитися розширювальним чином на шкоду обвинувачуваному, наприклад, за аналогією (з позицій української загальнотеоретичної юриспруденції відповідна аналогія не належить до розширювального тлумачення – *O. I.*); 2) із цих принципів випливає, що злочин має бути чітко визначений у праві; 3) ця умова дотримується у тому разі, коли особа має змогу дізнатися із формулювання відповідного положення, за потреби за допомогою його судового тлумачення, які дії і бездіяльність накладають на неї відповідальність [29].

Про викладене йдеться також в п.п. 29 і 35 рішення ЄСПЛ у справі «Кантоні проти Франції» від 11 листопада 1996 р. [30], п. 61 рішення ЄСПЛ у справі «Брумареку

проти Румунії» від 28 жовтня 1999 р. [31], п.п. 50-52, 55 і 56 рішення ЄСПЛ у справі «Барановський проти Польщі» від 28 березня 2000 р. [32], п. 145 рішення ЄСПЛ у справі «Коеме та інші проти Бельгії» від 22 червня 2000 р. (рішення набуло статусу остаточного 18 жовтня 2000 р.) [33], п. 56 рішення ЄСПЛ у справі «Джесіус проти Литви» від 31 липня 2000 р. [34], п.п. 49 і 51 рішення ЄСПЛ у справі «Кавка проти Польщі» від 9 січня 2001 р. [35], п.п. 48-57 рішення ЄСПЛ у справі «Е.К. проти Туреччини» від 7 лютого 2002 р. (рішення набуло статусу остаточного 7 квітня 2003 р.) [36], п.п. 41 і 54 рішення ЄСПЛ у справі «Ашур проти Франції» від 29 березня 2006 р. [37], п. 27 рішення ЄСПЛ у справі «Маестрі проти Італії» від 17 лютого 2004 р. [38], п. 125 рішення ЄСПЛ у справі «Худойоров проти Росії» від 8 листопада 2005 р. (рішення набуло статусу остаточного 12 квітня 2006 р.) [39], п.п. 103-116 рішення ЄСПЛ у справі «Йоргич проти Німеччини» від 12 липня 2007 р. (рішення набуло статусу остаточного 12 жовтня 2007 р.) [40], п.п. 138, 140 і 150-152 рішення ЄСПЛ у справі «Кафкаріс проти Кіпру» від 12 лютого 2008 р. [41], п. 39 рішення ЄСПЛ у справі «С. Дж. та інші проти Болгарії» від 24 квітня 2008 р. (рішення набуло статусу остаточного 24 липня 2008 р.) [42], п.п. 50, 53 рішення ЄСПЛ у справі «Слоєв проти України» від 6 листопада 2008 р. [43], п. 71 рішення ЄСПЛ у справі «Харченко проти України» від 10 лютого 2011 р. [44], п. 170 рішення ЄСПЛ у справі «Олександр Волков проти України» від 9 січня 2013 р. (рішення набуло статусу остаточного 27 травня 2014 р.) [45], п.п. 64 і 65 рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11 квітня 2013 р. (рішення набуло статусу остаточного 11 липня 2013 р.) [46], п.п. 77-80 рішення ЄСПЛ у справі «Дель Ріо Прада проти Іспанії» від 21 жовтня 2013 р. [47], п. 26 рішення ЄСПЛ у справі «Новіков проти України» від 9 січня 2020 р. [48].

Викладені підходи ЄСПЛ (зокрема, з позицій ЄСПЛ) не означають, що до умов юридичної реалізації положення як норми позитивного права (при цьому не йдеться про скасування такого положення і т. ін.) не належить набрання чинності таким положенням.

Згідно з положенням, передбаченим ч. 3 ст. 17 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р., «з метою забезпечення доступу до законодавчих та інших нормативних актів фізичним та юридичним особам держава забезпечує офіційне видання цих актів масовими тиражами у найкоротші строки після їх прийняття» [49]. Це положення поширюється на Додатки і Технічні інструкції незалежно від того, вважати Додатки і Технічні інструкції актами, про які в ньому йдеться безпосередньо, або поширювати його на Додатки і Технічні інструкції за аналогією як на позитивно-правові акти України, що не є актами, про які в ньому йдеться.

У юридичному тлумаченні положень позитивного права України враховується і таке:

1) у доповіді «Верховенство права», прийнятій Європейською комісією за демократію через право (Венеційською Комісією) на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 р., зазначається, що до складових частин верховенства права належить доступність (зрозумілість, ясність (в іншому перекладі – зрозумілість, чіткість) і передбачуваність) права [50];

2) узагальнююче юридичне тлумачення позитивного права України і його юридичне тлумачення з урахуванням положень зарубіжного права (зокрема, його положень щодо поводження із небезпечними речовинами, як-от Федерального закону США «Про планування у зв'язку із надзвичайними ситуаціями і праві громадськості на інформацію» 1986 р., англ. Emergency Planning and Community Right-to-Know Act [51]) свідчить, що «право знати», тобто право на інформацію (англ. Right to know), складається з «права громадськості знати» і «права знати, пов'язаного з робочим місцем»;

3) згідно з підп. 1 п. В «Юридична визначеність» розділу II «Еталонні тести» Мірила правовладдя, ухваленого Венеційською Комісією на 106-му пленарному засіданні (Венеція, 11-12 березня 2016 року), запитання «Чи акти права є приступними?» складається з таких запитань: і. «Чи всі законодавчі акти оприлюднюються перед набранням ними чинності?»; ii. «Чи є легким доступ до них, наприклад, через безкоштовний Інтернет та/або в офіційних виданнях?» (дослідження Європейської комісії за демократію через право (Венеційської Комісії) № 711/2013, 18 березня 2016 р.) [52], [53].

Положення Порядку та умов бланкетні, а саме передбачають звернення до Додатку 18 і Технічних інструкцій.

Опублікування ІКАО Додатків і Технічних інструкцій в друкованому виді як книг, які продаються і на яких зазначається, що Додатки і Технічні інструкції опубліковані ІКАО, не відповідає вимогам до офіційного оприлюднення норм позитивного права в Україні. Водночас таке опублікування робить можливим їх офіційне оприлюднення в Україні.

Додатки і Технічні інструкції не опубліковані українською мовою. У такій ситуації положення, передбачені ст. 18 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. [54] (вони стосуються використання оригінальних текстів практики ЄСПЛ), не підлягають застосуванню за аналогією. Тут відсутність підстав для застосування аналогії очевидна з огляду на характеристики рішень ЄСПЛ, положень Додатків і Технічних інструкцій та призначення згаданих положень Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

На загальному офіційному веб-сайті ІКАО Додаток 18 не розміщений. Він продається в магазині на зазначеному веб-сайті. Його теперішня офіційна вартість становить 33 долари США [55]. Останнє видання Додатку 18 англійською мовою [56] і російською мовою [57] розміщено на веб-сайті, який є офіційною електронною бібліотекою ІКАО.

На четвертому аркуші тексту Додатку 18 в рамці зазначається таке: «Технічні інструкції публікуються ІКАО в документі Doc 9284, який є єдиним автентичним джерелом».

Технічні інструкції не розміщені ані на загальному офіційному веб-сайті ІКАО, ані на веб-сайті, який є офіційною електронною бібліотекою ІКАО, ані на веб-сайтах українських органів державної влади. На офіційному веб-сайті ІКАО розміщені тільки зміни до Технічних інструкцій [58]. Українською мовою на цьому веб-сайті ці зміни не розміщені. На офіційному веб-сайті ІКАО зазначається (щодо останнього видання Технічних інструкцій), що Технічні інструкції є документом, який продається [59]. Технічні інструкції продаються в магазині на зазначеному веб-сайті. У цьому магазині їхня теперішня вартість становить 242 долари США [60].

Зараз опублікований ІКАО англійською мовою зведений (тобто з урахуванням змін) текст Технічних інструкцій у відкритому доступі розміщено, зокрема, на веб-сайті проєкту «Internet Archive» (у виданні 2011-2012 років, яке не є останнім) [61] і на веб-сайті турецької неурядової організації «Association of International Forwarding and Logistics Service Providers» («UTIKAD») (у виданні 2015-2016 років, яке не є останнім) [62]. На веб-сайті проєкту «LAW.GOV» Технічні інструкції розміщені разом із офіційним сертифікатом США, в якому зазначається, що Технічні інструкції є юридично обов'язковими, а у разі їх недотримання може наставати кримінальна відповідальність [63]. Згадані розміщення не є досить стабільними для того, щоби відповідати вимогам до офіційного оприлюднення норм позитивного права в Україні. До речі, у згаданому положенні, передбаченому в пункті (119) Додатку I до Авіаційних правил України «Технічні вимоги

та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації», затверджених наказом ДАСУ від 5 липня 2018 р., зазначається, що «технічна інструкція (technical instructions – TI) – це остання чинна редакція документа «Технічні інструкції з безпечного перевезення небезпечних вантажів повітрям», включаючи будь-які доповнення та додатки, які було схвалено та опубліковано Міжнародною організацією цивільної авіації» (при цьому далі в зазначеному наказі використовується і термін «Технічні інструкції з безпечного перевезення небезпечних вантажів повітрям (ICAO Doc 9284-AN/905).

Опублікований ІКАО англійською мовою Додаток 18 міститься на веб-сайті швейцарського Федерального управління цивільної авіації [64] і веб-сайті Органу цивільної авіації Республіки Косово [65], а опубліковане ІКАО російською мовою (однією з офіційних мов ІКАО) видання 2015-2016 рр. Технічних інструкцій міститься на офіційному веб-сайті Управління державного нагляду за діяльністю в цивільній авіації Федеральної служби за нагляду у сфері транспорту Російської Федерації [66] (і в редакції 2007-2008 років на веб-сайті компанії «Аеросибсервіс» [67]).

Опубліковане ІКАО російською мовою не останнє видання Технічних інструкцій продається на веб-сайті однієї з українських приватних торговельних компаній.

Викладений російською мовою Додаток 18 розміщений, зокрема, на російському недержавному інформаційному веб-сайті проекту «DreamAir» [68], російському недержавному освітньому веб-сайті проекту «ВП Навчання» [69] і веб-сайті Акціонерного товариства «Авіаційна служба Казахстану» [70].

Вимогам до офіційного оприлюднення в Україні положень позитивного права України не відповідає би і розміщення Додатків, Технічних інструкцій (тим більше без належного перекладу на українську мову) на офіційних веб-сайтах органів державної влади України.

Згідно з ч. 2 ст. 68 Конституції України незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності. При цьому тут під законом (у широкому сенсі слова «закон») мається на увазі положення, яке підлягає юридичній реалізації.

Безпідставно розраховувати на те, що всі особи, які можуть бути суб'єктами злочину, передбаченого в ст. 269 КК України, або всі їхні кваліфіковані радники завчасно придбають Технічні інструкції.

Крім того, придбання Технічних інструкцій (навіть якщо на книзі містяться ті чи інші печатки, підписи, навіть якщо текст Технічних інструкцій є правильним, і на це розраховував покупець) на відміну від офіційного оприлюднення не перетворює певні положення на норми позитивного права. Це пояснюється характеристиками офіційного оприлюднення. Доступ до офіційно оприлюдненого акта є найбільш ефективним для всіх осіб способом пересвідчитися в тому, що має місце автентифікація акта, і саме вона якнайкраще уможливило приступність для всіх осіб норм позитивного права, саме вона для всіх осіб, викликаючи найбільшу з усіх можливих довіру, вказує на засвідчення акта органом публічної влади і якнайкраще свідчить про справжність, достовірність, ідентичність акта, про недоторканність і остаточний характер змісту акта, якнайкраще забезпечує реалізацію такого стандарту доведення (з'ясування, встановлення) належної якості змісту документа, як «за межами обґрунтованого сумніву».

Згідно із положенням, передбаченим підпунктом 1.1.3 частини 8 Технічних інструкцій, «будь-яка організація або підприємство, що не є експлуатантом (наприклад, турагент), які беруть участь у перевезенні пасажирів повітрям, повинні надавати пасажиром інформацію про види небезпечних вантажів, які їм заборонено перевозити на борту повітряного судна. Ця інформація має охоплювати щонайменше попередження, які розташовуються в місцях контактів з пасажиром». Згідно з положенням, передбаченим підпунктом 1.1.4 частини 8 Технічних інструкцій,

«у разі, коли передбачена покупка авіаквитків через Інтернет, інформація про види небезпечних вантажів, які пасажир заборонено перевозити на борту повітряного судна, повинна надаватись у виді або тексту, або зображення і так, щоби покупка авіаквитка не могла бути здійснена доти, доки пасажир або особа, яка діє від його імені, не вкаже, що йому або їй відповідно зрозумілі обмеження щодо небезпечних вантажів у багажі». Водночас згідно з положенням, передбаченим підпунктом 1.1.1 частини 8 Технічних інструкцій, «якщо інше не передбачено п. 1.1.2, ані пасажир, ані члени екіпажу не повинні перевозити *небезпечні вантажі*, включно зі звільненими упаковками радіоактивних матеріалів, ані як ручну поклажу або зареєстрований багаж, ані при собі» (курсив мій – О. Г.). Викладене свідчить, що згідно з Технічними інструкціями виконати належне поінформування пасажирів і членів екіпажу про заборонені речовини неможливо без їх ознайомлення із визначенням безумовно заборонених вантажів і переліком, наведеним у Таблиці 3-1. При цьому згідно з положенням, передбаченим п. 16 розділу VI Порядку та умов, «експлуатант або агент експлуатанта в пунктах продажу авіаквитків, на своїх офіційних веб-сайтах, під час реєстрації пасажирів, а також в установлених зонах посадку у повітряне судно інформує пасажирів про види небезпечних вантажів, які заборонені до перевезення на борту повітряного судна, згідно з вимогами Технічних інструкцій» (в наведеному положенні після слова «судна» є кома; ця помилка не впливає на юридичне тлумачення наведеного положення), а згідно з положенням, передбаченим п. 17 розділу VI «Обов'язки експлуатанта» Порядку та умов, «експлуатант або агент експлуатанта з обробки вантажів у пунктах приймання вантажів повинен забезпечити розміщення у доступних місцях інформації про небезпечні вантажі, які заборонені та дозволені до перевезення повітряним транспортом. Ця інформація повинна включати наочні приклади небезпечних вантажів відповідно до вимог Технічних інструкцій». Оскільки в Порядку та умовах йдеться про наочні приклади небезпечних вантажів, то відповідне інформування в Порядку та умовах не розуміється як ознайомлення з визначенням безумовно заборонених вантажів і переліком, наведеним у Таблиці 3-1. У цьому зв'язку положення, передбачені п.п. 16, 17 розділу VI Порядку та умов, не є засобом, який був би здатним юридично забезпечити розміщення Технічних інструкцій в повному обсязі щонайменше через те, що в зазначених положеннях не йдеться про обов'язок розміщення Технічних інструкцій у повному обсязі.

У наведених у попередньому абзаці цієї публікації положеннях Технічних інструкцій під видами небезпечних вантажів маються на увазі конкретні небезпечні вантажі, наведені в Технічних інструкціях, зокрема в главі 1 частини 8 Технічних інструкцій таблиці 8-1 «Положення щодо небезпечних вантажів, які перевозяться пасажиром або членами екіпажу», а не види небезпечних вантажів, наведені в класифікації. Водночас наведені в попередньому абзаці цієї публікації положення Порядку та умов може бути (ймовірно, помилково) інтерпретовано так, що в них йдеться про види небезпечних вантажів, наведені в класифікації. При цьому надання експлуатантом або агентом експлуатанта пасажиром інформації, наприклад, про види небезпечних вантажів, передбачені в Порядку та умовах (де відтворюються види небезпечних вантажів, передбачені в Технічних інструкціях), наочних прикладів небезпечних вантажів відповідно до вимог Технічних інструкцій не є офіційним оприлюдненням Технічних інструкцій, а також не дозволяє пасажиром дізнатися про всі небезпечні вантажі (включаючи всі небезпечні речовини), про які йдеться в Технічних інструкціях, і їхні юридичні режими, передбачені в Технічних інструкціях. Надання експлуатантом або агентом експлуатанта пасажиром інформації про конкретні небезпечні вантажі,

передбачені в Технічних інструкціях, фактично може полягати в розміщенні Технічних інструкцій на веб-сайтах експлуатантів, агентів експлуатантів, розміщенні переліку в приміщеннях (на стінах, екранах) експлуатантів, агентів експлуатантів і т. ін. Втім, таке інформування також не є офіційним оприлюдненням Технічних інструкцій.

В Україні особи, які планують користуватися послугами САД, юридично не зобов'язані Технічними інструкціями дізнаватися про зміст Технічних інструкцій.

Якщо Додатки і Технічні інструкції не визнавати нормативно-правовими актами України, то вимога офіційного оприлюднення поштрюється на них за аналогією шляхом використання положення, передбаченого, зокрема, в ст. 57 Конституції України.

Отже, в Україні Додатки і Технічні інструкції офіційно не оприлюднені.

Таким чином, положення Додатків і Технічних інструкцій, будучи нормами позитивного публічного права України, у зв'язку з тим, що вони не були офіційно оприлюднені в Україні, як такі не підлягають юридичній реалізації в Україні, тобто як такі не є юридично обов'язковими. Якщо поведінка особи, на яку поширюється юрисдикція України, узгоджується з положеннями Додатків і Технічних інструкцій, то вона не є юридичною реалізацією цих положень як таких у ролі норм позитивного права України, які підлягають юридичній реалізації в Україні. Якщо поведінка особи, на яку поширюється юрисдикція України, не узгоджується з положеннями Додатків і Технічних інструкцій як таких, то така поведінка не є порушенням норм позитивного права України, які підлягають юридичній реалізації в Україні. Тому в зазначеній ситуації посилення на положення Додатків і Технічних інструкцій саме як на норми позитивного права України, що підлягають юридичній реалізації в Україні і порушені в ній (тобто в межах юрисдикції України), було би необґрунтованим. Примушування до юридичної реалізації положень Технічних інструкцій як таких у ролі норм позитивного права України, притягнення за правом України до юридичної відповідальності через порушення Технічних інструкцій суперечило би положенням законодавства України про офіційне оприлюднення норм позитивного права України. Якщо в особи наявні Додатки, Технічні інструкції, то це не свідчить про те, що згідно із позитивним правом України у такої особи з моменту отримання доступу до Додатків, Технічних інструкцій виник юридичний обов'язок юридичної реалізації положень Додатків, Технічних інструкцій. Викладені в цьому абзаці цієї публікації висновки щодо відсутності зазначеної юридичної обов'язковості Додатків, Технічних інструкцій не стосуються: 1) повідомлення ІКАО Україною, українськими експлуатантами про згадані відмінності; 2) офіційного оприлюднення Додатків і Технічних інструкцій в Україні; 3) непоширення законодавства України про авторське право на Додатки і Технічні інструкції. Викладений у попередньому реченні цієї публікації перелік не претендує на те, щоби мати вичерпний характер. Юридична реалізація в Україні Додатків і Технічних інструкцій з власної ініціативи, про що детальніше йтиметься нижче, як така, звісно, є правомірною.

У різних державах, де положення позитивного права не підлягають юридичній реалізації без їх офіційного оприлюднення (при цьому поняттям «офіційне оприлюднення» охоплюються юридичні вимоги до нього) і де Технічні інструкції офіційно не оприлюднені як норми позитивного права, положення Технічних інструкцій зазвичай помилково розглядаються як такі, що підлягають юридичній реалізації, а їх порушення – як правопорушення. У цьому зв'язку потрібно зазначити, що усталена поширена омана не є істиною. Належне не завжди є сущим (бажане не завжди є дійсним). У різних сферах людської діяльності використовується положення, згідно з яким колізія між істиною і неістинним усталеним поши-

реним підходом розв'язується на користь істини. Інакше наука загалом і юриспруденція зокрема були би неспроможні вдосконалюватися в зазначеному контексті. Це поширюється, зокрема, на якість положень законодавства і якість його розуміння. В Єдиному державному реєстрі судових рішень міститься вісім ухвал (вони належать до господарського або адміністративного судочинства), одна постанова (вона належить до господарського судочинства) і три окремих думки (вони належать до адміністративного судочинства), в яких зазначене положення англійською мовою викладено як «Truth or stability – truth is preferable».

Згідно з положенням, передбаченим п. 18 розділу II «Загальні умови повітряних перевезень небезпечних вантажів» Порядку та умов, «суб'єкти авіаційної діяльності, які задіяні у повітряних перевезеннях небезпечних вантажів, повинні мати в наявності та використовувати в роботі чинне видання Технічних інструкцій або Правила ІАТА «Dangerous Goods Regulations». ІАТА (Міжнародна асоціація повітряного транспорту) є міжнародною неурядовою організацією. Зазначені правила (далі – Правила перевезення небезпечних вантажів ІАТА, за винятком вказівки на цей документ в ряді цитат) продаються (викладені не українською мовою), зокрема, на офіційному веб-сайті ІАТА [71]. Правила перевезення небезпечних вантажів ІАТА ґрунтуються на Технічних інструкціях і узгоджені з виданим ООН документом «Рекомендації з перевезення небезпечних вантажів, Типові правила». Отже, існування Правил щодо небезпечних вантажів ІАТА не змінює характеристик розглядуваної ситуації. Більше того, ІАТА, зокрема, в контексті питання можливої обізнаності персоналу із тим, що перевезення небезпечних вантажів здійснюється для вчинення злочину, пропонувала (спрощено кажучи) зазначити в Конвенції боротьби з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації, від 23 вересня 1971 р. [72] (далі – Монреальська конвенція), що експлуатант вважається таким, що не вчиняв відповідних злочинів, якщо він дотримався вимог як Технічних інструкцій, так і Правил щодо небезпечних вантажів ІАТА, які були чинними під час вчинення згаданого злочину [73] (Монреальська конвенція офіційно не опублікована, не оприлюднена українською мовою; в її російськомовному тексті, розміщеному на офіційному веб-сайті Верховної Ради України, в положенні, передбаченому в п. с) ч. 1 ст. 1, після слова «вещество» і перед словом «которое» помилково пропущені слова «которое может разрушить такое воздушное судно или причинит ему повреждение»; до речі, зазначена пропозиція ІАТА опублікована ІКАО на офіційному веб-сайті останньої). В. О. Туляков, розглядаючи рівні кримінально-правового регулювання, пише про право на рівні міжнародних утворень інституційного характеру [74, 143]. Згадана пропозиція ІАТА належить до сфери такого права або схожа на неї.

Вказане положення, яке міститься в п. 18 розділу II «Загальні умови повітряних перевезень небезпечних вантажів» Порядку та умов, передбачає альтернативні юридичні варіанти, один з яких пов'язаний із Технічними інструкціями, а інший – із Правилами перевезення небезпечних вантажів ІАТА.

Розглянемо варіант, пов'язаний із Технічними інструкціями. Він (як і інший варіант) охоплює два юридичних обов'язки САД: 1) обов'язок мати в наявності чинне видання Технічних інструкцій; 2) юридичний обов'язок юридичної реалізації Технічних інструкцій як норм позитивного права України.

Способів отримання САД Технічних інструкцій, відмінних від безпосереднього, опосередкованого придбання екземплярів Технічних інструкцій у ІКАО (або належних представників ІКАО) і які би відповідали волі ІКАО, немає (розходження ж експлуатантів публікуються в черговому виданні Технічних інструкцій). Придбання як спосіб доступу до Технічних інструкцій, яке має наведені

характеристики, не узгоджується з положеннями законодавства України про офіційне оприлюднення норм позитивного права України.

Покладення на САД позитивно-правового обов'язку мати в наявності Технічні інструкції ще не означає, що ним як таким охоплюється, зокрема, позитивно-правовий обов'язок САД придбавати Технічні інструкції, шукати їх в Інтернеті (не знаючи, чи вийде їх там знайти і де саме, а також сподіваючись на те, що знайдене в Інтернеті видання Технічних інструкцій особливо не відрізняється від його чинного видання) і т. ін. Покладення ж на САД таких позитивно-правових обов'язків суперечило би положеннями законодавства України про офіційне оприлюднення норм позитивного права України.

Якщо певний САД має в наявності Технічні інструкції (припустимо, чинне видання), то це не свідчить про існування у такого САД юридичного обов'язку юридичної реалізації Технічних інструкцій. Колізія між положеннями законодавства України про офіційне оприлюднення норм позитивного права України і зазначеним положенням про юридичний обов'язок юридичної реалізації Технічних інструкцій як норм позитивного права України розв'язується на користь перших. Звернення до Технічних інструкцій, розглянуте нижче при висвітленні меж юридичного тлумачення положень авіаційного законодавства України, як далі зазначається, є зверненням не до Технічних інструкцій як до норм позитивного права, а зверненням до Технічних інструкцій як до джерела, яке містить правильне розуміння положень законодавства України (включаючи авіаційне законодавство і КК України), або до джерела юридичних положень, відмінних від норм позитивного права України.

Зазвичай положення законодавства України не передбачають юридичного обов'язку безпосередніх (інакше кажучи, профільних) адресатів положень законодавства України мати в наявності (інакше кажучи, при собі) текст таких положень. У цьому зв'язку потрібно відповісти на запитання, чому такий обов'язок передбачено в зазначеному положенні, які містяться в п. 18 розділу II «Загальні умови повітряних перевезень небезпечних вантажів» Порядку та умов. Те, що САД несуть юридичний обов'язок мати в наявності чинне видання Технічних інструкцій, свідчить, зокрема, про таке: 1) факт покладення цього обов'язку є одним із доказів, які підтверджують, що ДАСУ розглядає положення Технічних інструкцій як норми позитивного права України; 2) створювачі зазначеного положення законодавства України розуміють, що до Технічних інструкцій немає досить легкого доступу; 3) положення Технічних інструкцій для САД мають бути «настільними».

Розглянемо варіант, пов'язаний із Правилами перевезення небезпечних вантажів ІАТА, в частині, в якій на нього так чи інакше не поширюються висновки, отримані щодо першого варіанту. Положення Правил перевезення небезпечних вантажів ІАТА як такі не є нормами ані м'якого, а ні твердого позитивного права, оскільки вони є документом міжнародної неурядової організації (розгляд питання про те, чи має ІАТА міжнародну правосуб'єктність, і питання про статус Legal Personality щодо ІАТА не належить до завдань цієї публікації). Для того, щоби положення Правил щодо небезпечних вантажів ІАТА стали нормами позитивного права, ці положення мають бути прийняті належним суб'єктом як норми позитивного права. ДАСУ це зробила. Щоби положення Правил перевезення небезпечних вантажів ІАТА в Україні підлягали юридичній реалізації як норми позитивного права України, зазначені положення мають бути офіційно оприлюднені за законодавством України і набрати чинності як складова частина нормативно-правового акта ДАСУ. Для цього довелося би домовлятися з ІАТА щодо питання авторських прав.

ІКАО, опублікувавши Додатки і Технічні інструкції, на їх екземплярах зазначає, що Додатки і Технічні інструкції є об'єктами авторських прав ІКАО. Отже, з одного боку, Додаток 18 (як й інші Додатки) і Технічні інструкції розглядаються ІКАО як документи, положення яких (за винятком рекомендацій) призначені для того, щоби бути нормами «твердого» позитивного права держав-учасниць Чиказької конвенції (вони і є такими), а, з іншого боку, ІКАО намагається обмежити доступ до них. До того ж порушення авторських прав в тих чи інших державах за тих чи інших умов є кримінальним правопорушенням. Зі свого боку держави вдаються до запровадження кримінальної відповідальності за порушення Технічних інструкцій безвідносно до розгляду питання про офіційне оприлюднення Технічних інструкцій як норм позитивного права.

Як зазначалось, існує веб-сайт проєкту «LAW.GOV» із США. Цей проєкт займається наданням доступу до юридичних матеріалів. На його веб-сайті підкреслюється, що до принципів, які мають регулювати розповсюдження первинних юридичних матеріалів у США, належить принцип, який полягає в тому, що обмеження доступу через умови використання або ствердження авторських прав на первинні юридичні матеріали суперечить давній публічній політиці і ключовим демократичним принципам, а також вводить громадян в оману [75]. Викладене утруднення є спільним для багатьох держав.

Додатки і Технічні інструкції (принаймні значною частиною) відповідають вимозі до об'єктів авторського права (критерію таких об'єктів), в якій (якому) йдеться про наявність творчого внеску в їх створення (тобто про їх створення шляхом використання творчої праці), оригінальність (така вимога передбачена у великій кількості юрисдикцій, зокрема в Україні). Тому потрібно з'ясувати, чи поширюється на Додатки і Технічні умови виняток, який полягає в тому, що певні об'єкти, частково або повністю гадано або достовірно будучи результатами творчої праці, не є об'єктами авторського права.

Згідно з положенням, передбаченим ч. (4) ст. 2 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького Акту від 24 липня 1971 року, зміненого 2 жовтня 1979 року) від 24 липня 1971 р., за законодавством країн Союзу зберігається право визначати охорону, що буде надаватися офіційним текстам законодавчого, адміністративного і судового характеру і офіційним перекладам таких текстів (згідно з положенням, що міститься в ст. 1 цієї конвенції, країни, до яких застосовується дійсна Конвенція, утворюють Союз для охорони прав авторів на їхні літературні і художні твори) [76]. У цьому зв'язку питання про те, чи є Додаток 18 (як і інші Додатки) і Технічні інструкції об'єктом авторського права (до речі, як і інші питання авторського права), розглядається не щодо світу в цілому, а щодо тієї чи іншої країни.

Згідно з положенням, передбаченим п. 1) ч. 1 ст. 434 Цивільного кодексу України, акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування (закони, укази, постанови, рішення тощо), а також їх офіційні переклади не є об'єктами авторського права [77]. Згідно з положенням, передбаченим п. в) ч. 1 ст. 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., видані органами державної влади у межах їхніх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади не є об'єктом авторського права [78]. Зазначені в цих положеннях об'єкти не визнані в них об'єктами авторського права не тому, що такі об'єкти завжди не відповідають вимозі до об'єктів авторського права, в якій йдеться про наявність творчого внеску (створення об'єкта шляхом використання творчої праці), оригінальність. Як свідчить практика, такі об'єкти, їх частини в одних випадках відповідають такій вимозі, а в інших –

ні. Зазначені в наведених положеннях об'єкти не визнані в них об'єктами авторського права тому, що часто трапляються випадки, коли такі об'єкти, їх частини відповідають вказаній вимозі. Тому зазначені положення потрібно розуміти так: 1) у разі, коли зазначені об'єкти (їх частини) відповідають згаданій вимозі, вони не є об'єктами авторського права. Тут ідеться про виняток, тобто про спеціальну норму, яка є юридичною умовністю (інакше кажучи, юридичною фікцією) чергового рівня, спрямованою на забезпечення функціонування норм позитивного права, яке є нормальним з позицій української юридичної доктрини (а ця доктрина не визнає норми позитивного права об'єктом(-ами) авторського права); 2) у разі, коли зазначені об'єкти (їх частини) не відповідають згаданій вимозі, вони не є об'єктами авторського права у зв'язку з такою невідповідністю (тобто йдеться про повторення (відтворення) положення про згадану вимогу шляхом викладення-тлумачення такого положення в іншому формулюванні – «дзеркальному»). При цьому наведені положення в текстах, які містять норми позитивного права, не варто уточнювати так, як це було зроблено в наведеному щойно тлумаченні, оскільки просте формулювання наведених положень спрямоване на забезпечення нормального (спокійного, не обтяженого зайвими розміркованнями і спорами, які могли би зашкодити юридичній визначеності і реалізації норм позитивного права) функціонування передбачених в них об'єктів.

З огляду на наведені положення потрібно встановити, чи характеризуються Додатки і Технічні інструкції такими ознаками: 1) вони є документами органу державної влади; 2) вони видані; 3) їх видання відбулося у межах повноважень; 4) вони є офіційними документами; 5) вони є документами законодавчого характеру.

У законодавстві України містяться визначення документа. До завдань цієї публікації не належить отримання якнайкращого визначення документа з урахуванням положень законодавства, діловодства і т. ін., оскільки очевидно, що Додатки і Технічні інструкції є документами. Крім того, слово «Дос» прийнято використовувати (зокрема, ІКАО) для позначення документів. У Додатку 18 зазначається, що джерело Дос 9284 є документом. Чиказька конвенція розглядається і публікується ІКАО як документ Дос 7300 (без вказівки на авторські права). Зрозуміло, що Додатки також є документами. Міжнародні матеріали, схожі на Додатки і Технічні інструкції, часто іменуються документами в них самих та інших належних джерелах інформації.

ІКАО є спеціалізованою установою ООН і належить до міжнародних міждержавних організацій. Отже, ІКАО є органом публічної влади. Законодавчо й організаційно її функціонування є похідним від функціонування органів державної влади різних держав. Якщо вважати, що для цілей зазначених положень законодавства про інтелектуальну власність (якщо таке обгрунтовано, то включно із розширювальним тлумаченням) ІКАО є органом державної влади (в тому числі з урахуванням того, що Україна належить до держав-учасниць Чиказької конвенції), то в цій частині зазначені положення як такі поширюються на ІКАО. Якщо вважати, що для зазначених цілей ІКАО не є органом державної влади, то у згаданій частині зазначені положення поширюються на ІКАО за аналогією, яка ґрунтується на цільовому тлумаченні юридичних характеристик цих положень, юридичних положень про ІКАО та інших характеристиках органів державної влади та ІКАО. Отже, зазначені положення в частині слів «органи державної влади» в будь-якому випадку поширюються на ІКАО (з Радою).

Не зачіпаючи отриманого висновку, варто зазначити таке. Штаб-квартира ІКАО розміщена в м. Монреаль (Канада). У Канаді авторське право корони (англ. Crown copyright) згідно зі ст. 12 канадського Закону про авторське право заміслене як таке, що належить Її величності

і поширюється на всі твори, які готуються або публікуються чи підготовлені або опубліковані Її Величністю або будь-якою урядовою установою або під керівництвом чи контролем Її Величності або будь-якої урядової установи (переклад з англійської мови мій – О. Г.) [79]. Як би зараз не змінилося і не тлумачилося зазначене положення, зокрема, щодо юридичних повноважень Її Величності, логічно припустити, що його мета (як і авторського права корони в цілому в Королівствах Співдружності) не полягала в поширенні авторського права на офіційні документи міжнародних міждержавних організацій, штаб-квартири яких розташовані в Канаді і які набувають статусу юридичних осіб за позитивним правом Канади. Таким чином, згідно із цільовим тлумаченням жити у зазначеному українському положення слова «органи державної влади» поширюються на ІКАО, а жити в канадському положенні слова «урядова установа» – ні. При цьому обмеження наведеного висновку щодо канадського права полягає в тому, що розгляд зазначеного питання потребує поради канадських юристів.

Юридичне тлумачення наведеного положення в частині слова «видані» з огляду на зміст наведених положень, передбачених ч. (4) ст. 2 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького Акту від 24 липня 1971 року, зміненого 2 жовтня 1979 року) і п. 1) ч. 1 ст. 434 Цивільного кодексу України, свідчить, що тут словом «видані» не позначається якась конкретна стадія створення або якийсь конкретний спосіб створення документа. Зазначене положення у його відповідній частині має формулювання-тлумачення, яке «безболісно» для його сенсу не містить слова «видані»: «офіційні документи органів державної влади, які мають законодавчий характер і відповідають повноваженням таких органів, не є об'єктом(-ами) авторського права». Таким чином, розглядуване положення в частині слова «видані» розуміється або так, що вказана частина не має змістового значення (тобто формулювання зазначеного положення без використання слова «видані», що можливо в українській мові, не змінило би зміст такого положення), або так, що зазначене слово вказує на те, що ідея характеризується фактом моменту розвитку, з якого вона відповідає наведеним у розглядуваному положенні ознакам документа, і з'ясування такого моменту є питанням тлумачення. У другому варіанті розуміння йдеться про те, що словом «видані» позначається не те, в чому полягає виникнення документа (тобто не те, яким чином був створений, з'явився документ), а те, що документ вважається таким, який виник для цілей розглядуваного положення законодавства України про авторське право (саме для зазначених цілей, тому таке виникнення може, а не зобов'язане бути офіційним оприлюдненням, як таке оприлюднення розуміється для цілей позитивного права про набрання чинності нормами позитивного права), тобто позначається факт наявності моменту виникнення документа. При викладенні матеріалу українською мовою неважливо, в межах якої ознаки розглядати питання про зазначений момент – другої або четвертої. Втім, якщо та чи інша мова не дозволяє сформулювати розглядуване положення без використання відповідного дієслова, то у разі викладу матеріалу такою мовою сенс розкриття зазначеного моменту в межах другої ознаки є більшим і, власне, робить другу ознаку існуючою. У цій же публікації питання зазначеного моменту буде розглянуто в межах четвертої ознаки.

У контексті першого варіанту розуміння немає потреби з'ясувати, чи є опублікування Додатків і Технічних інструкцій, здійснене ІКАО, їх виданням саме у сенсі зазначеного положення. Більше того, навіть якщо умовно вважати, що зміст зазначеного положення при викладенні матеріалу українською мовою змінився би у разі відсутності в такому положенні слова «видані», то опублікування Додатків і Технічних інструкцій, здійснене ІКАО,

тут охоплюється поняттям «видання», що доводиться так. Під виданням тут мається на увазі результат формалізації (результат створення, що формалізує ідеї і перетворює їх на документ), який полягає у виникненні (появі) документа як документа органу публічної влади, в чому би не полягали виникнення, поява (які би конкретні характеристики вони не мали). Тобто в межах зазначеної умовності поняття «видання» і поняття «виникнення» («поява») є тотожними за охопленням (тут між ними має місце таке формально-логічне співвідношення понять за обсягом, як тотожність), а зазначені слова, якими позначаються розглядувані поняття, тут є повними синонімами. Крім того, навіть якщо в межах зазначеної умовності буває видання, яке не полягає в опублікуванні, то відповідне положення поширювалося би на опублікування Додатків і Технічних інструкцій, здійснене ІКАО, за аналогією, яка ґрунтувалася би на цільовому тлумаченні юридичних характеристик зазначених положень Цивільного кодексу України і Закону України «Про авторське право і суміжні права», а також на цільовому тлумаченні змісту та мети Додатків і Технічних інструкцій.

З урахуванням викладених обставин під виданням у межах повноважень (зрозуміло, що йдеться про юридичні повноваження) мається на увазі те чи інше створення (формалізація) у межах повноважень. Технічні інструкції прийняті Радою. З'ясуємо, чи було це зроблено в межах повноважень Ради, передбачених у главі VI і п. 1) (це літера I латинської абетки – *примітка автора цього дослідження*) ст. 54 Чиказької конвенції. Рада уповноважена приймати Стандарти і Рекомендовану практику. Як зазначалось, на четвертому аркуші тексту Додатку 18 в рамці вказується, що Технічні умови, не будучи Стандартами, набувають характеру таких на підставі Стандарту підпункту 2.2.1 Додатку 18. Слова «не будучи Стандартами» означають, що Технічні інструкції з позицій фактичних характеристик частково відрізняються від Додатків, наприклад, порядком розробки, змістом і формою. Водночас це не перешкоджає Раді (зокрема, на підставі уявлень про юридичну зручність) прийняти в додатку рішення, згідно з яким Технічні інструкції для відвернення суперечок визнаються такими, що мають юридичні характеристики Стандартів, оскільки Технічні інструкції є юридичним продовженням Додатку 18.

Те, що Технічні інструкції належать до документів, які є офіційними, доводиться так. Розроблені, прийняті ІКАО і відкрито опубліковані (хай цього не вистачає для того, щоб, як детальніше йтиметься нижче, Технічні інструкції вважалися досить приступними) за рішенням ІКАО. Отже, ІКАО засвідчує, що вона є вирішальним створювачем Технічних інструкцій. Відповідна інформація міститься на перших аркушах Технічних інструкцій. Навіть якщо далі в цій публікації з'ясується, що в Україні Технічні інструкції не є об'єктом авторського права, вказівка ІКАО на те, що Додатки і Технічні інструкції є об'єктами авторських прав ІКАО, свідчить, що Додатки і Технічні інструкції є офіційними документами. Таким чином, Додатки і Технічні інструкції є офіційними документами (навіть якщо Додатки і Технічні інструкції не визнавати актами з тих чи інших мотивів).

Викладені висновки свідчать, що Додатки і Технічні інструкції (їх видання) виникли як документи, що мають характеристики офіційних щонайменше з моменту їх прийняття Радою. До речі, у висновку Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя щодо проекту Закону про авторське право на тексти законодавчих актів (реєстр. № 5689 від 20 січня 2017 року) зазначається (з цим потрібно погодитись з огляду на наведені вище висновки щодо Додатків і Технічних інструкцій, застосувавши тут ці висновки *mutatis mutandis*), що законопроект з моменту його реєстрації в Апараті Верховної Ради України набуває статусу офіційного документа парламенту. На підставі, зокрема, зазначеного спостереження

у вказаному висновку йдеться, що текст законопроекту є об'єктом охорони авторського права лише до моменту реєстрації такого законопроекту в Апараті Верховної Ради України [80]. (Варто додати, що за такого висновку передбачене ч. 2 ст. 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права» положення, згідно з яким «проекти офіційних символів і знаків, зазначених у пунктах «г» і «д» частини першої цієї статті, до їх офіційного затвердження розглядаються як твори й охороняються відповідно до цього Закону», розуміється так, що реєстрація проекту закону України, в якому описується відповідний символ, є згаданим затвердженням і моментом втрати щодо такого символу авторських прав, і ця ситуація зберігатиметься, скільки би не існував зазначений проєкт). У зв'язку з викладеними висновками не виключено, що Додатки і Технічні інструкції набули статусу офіційних документів раніше, ніж були прийняті Радою. Для відповіді на це запитання бракує інформації про порядок створення Додатків та Технічних інструкцій, втім це не впливає на отримані кінцеві висновки.

У зазначених положеннях Цивільного кодексу України і Закону України «Про авторське право і суміжні права» вжито слово «тощо». Це свідчить, що наведені в них переліки актів, офіційних документів органів державної влади не є вичерпними.

Як зазначалось, положення Додатків і Технічних інструкцій (за винятком положень, визначених в Додатках і Технічних інструкціях як передбачені в них рекомендації) мають такі ознаки: 1) за викладом мають характер, притаманний нормам «твердого» позитивного права; 2) положення Додатків і Технічних інструкцій призначені і формалізовані для того, щоби бути нормами позитивного права держав-учасниць Чиказької конвенції. У такій ролі їх розглядають ІКАО, Рада, ДАСУ (яка є центральним органом виконавчої влади і функціонує на підставі, зокрема, Положення про Державну авіаційну службу України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 8 жовтня 2014 р. № 520 [81]). Тому навіть якщо Додатки і Технічні інструкції не вважати документами саме законодавчого характеру у зв'язку з тим, що вони не були офіційно оприлюднені, зазначені положення поширюються на Додатки і Технічні інструкції за аналогією, яка ґрунтується на цільовому тлумаченні юридичних характеристик цих положень, на цільовому тлумаченні змісту та мети Додатків і Технічних інструкцій і на цільовому тлумаченні Порядку та умов та інших нормативно-правових актів України (включаючи ті, які втратили чинність), в яких Технічні умови розглядаються/розглядалися як норми позитивного права України (хай вони і не підлягали/поки що не підлягають юридичній реалізації в Україні як такі).

Як зазначалось, частина положень Додатків і Технічних інструкцій є рекомендаціями, тобто нормами «м'якого» права держав-учасниць Чиказької конвенції. М'яке право вважається видом права. У цьому зв'язку зазначені рекомендації для цілей українського законодавства про авторське право є законодавчими положеннями.

Викладені висновки свідчать, що в Україні документами законодавчого характеру бувають і документи, які в Україні не підлягають юридичній реалізації (документи, які є джерелами «м'якого права», проєкти законів України, документи, які не підлягають юридичній реалізації у зв'язку з тим, що вони не набрали чинності, не були офіційно оприлюдненими, оскільки момент такого оприлюднення ще не настав або таке оприлюднення помилково не планувалося).

Таким чином, Додатки і Технічні інструкції для цілей українського законодавства про авторське право є документами законодавчого характеру.

Викладених висновків вистачає для доведення того, що згідно із законодавством України Додатки і Технічні

інструкції, всі їхні положення не є об'єктом(-ами) авторського права.

Водночас має місце ще одна аргументація, якої також вистачає для доведення зазначеного висновку (принаймні щодо Додатку 18 як документа, від якого Технічні інструкції є похідним документом, і Технічних інструкцій). Ця аргументація полягає в тому, що Додаток 18 і Технічні інструкції є документами, які ДАСУ розглядає як документи-джерела норм позитивного права України, юридично унормовані ДАСУ шляхом посилання в прийнятих нею нормативно-правових актах на Додаток 18 і Технічні інструкції. У цьому зв'язку Додаток 18 і Технічні інструкції є складовими частинами таких нормативно-правових актів (зараз ці складові частини нормативно-правових актів України як такі не підлягають юридичній реалізації в Україні попри те, що їхні положення набрали чинності для України). Хоча у згаданих положеннях законодавства України міститься відсилка на зазначені документи і деяке відтворення положень Додатку 18 і Технічних інструкцій, цього з урахуванням змісту таких положень законодавства досить для доведення того, що ДАСУ розглядає Додаток 18 і Технічні інструкції навіть не як документи, які містять положення, призначені для реалізації як норми позитивного права України, а як документи, які містять положення, що підлягають реалізації як норми позитивного права України (використана вище термінологія пояснюється тим, що поняття позитивного права, яке діє в певній юрисдикції, є або може бути (залежно від конкретної юрисдикції) ширшим, ніж поняття законодавства юрисдикції). Згадані положення законодавства України про виключення зі сфери дії авторського права поширюються на положення Додатку 18 і Технічних інструкцій також у зв'язку з викладеним підходом ДАСУ.

Таким чином, згідно із законодавством України Додатки і Технічні інструкції, їхні положення не є об'єктом(-ами) авторського права. Тому розміщення ІКАО на Додатках і Технічних інструкціях написів про авторське право в Україні є протиправним, таким, що не підлягає розміщенню для розповсюдження в Україні опублікованих ІКАО екземплярів Додатків і Технічних інструкцій, і тому таким, що не підлягає юридичній реалізації в Україні. Згідно з положенням, передбаченим ч. (2) ст. 5 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького Акту від 24 липня 1971 року, зміненого 2 жовтня 1979 року), «крім установлених цією Конвенцією положень, обсяг охорони, рівно як і засоби захисту, що забезпечують автору охорону його прав, регулюються виключно законодавством країни, в якій виникає потреба в ній». Згідно з ч. 1 ст. 37 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 р. до правовідносин у сфері захисту прав інтелектуальної власності застосовується право держави, у якій вимагається захист цих прав [82].

Викладені висновки свідчать, що ІКАО має привести свою позицію у відповідність із положеннями авторського права, зокрема, врахувати положення Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (Паризького Акту від 24 липня 1971 року, зміненого 2 жовтня 1979 року) від 24 липня 1971 р.

Експертами з перевезення небезпечних вантажів, які брали участь у складанні Додатків і Технічних інструкцій, їхніми ідейними попередниками, особами, які брали участь у створенні положень авіаційного права, було виконано складну роботу. Після цього ІКАО і органи державної влади України значною мірою нівелювали зусилля зазначених осіб (включаючи власні зусилля), не убезпечили суспільство належним чином і породили наведені нижче юридичні складності і пов'язані з ними фактичні складності.

У зв'язку з викладеними обставинами потрібно з'ясувати, в яких випадках юридичного тлумачення і юридичної реалізації українських юридичних положень (включно з положеннями Порядку та умов і положеннями

ст. 269 КК України) посилання на Технічні інструкції правомірне і в якому сенсі (в якій ролі).

Відсутність офіційного оприлюднення в Україні Технічних інструкцій призводить до викладених нижче висновків у сфері юридичної герменевтики, які здатні супроводжуватися високою ймовірністю виникнення небезпечних ситуацій під час перевезення небезпечних вантажів повітрям.

У контексті положень, передбачених ст. 269 КК України, розглянемо положення Технічних інструкцій, що безпосередньо адресуються експлуатантам, пасажиром і членам екіпажу. Ці положення складаються із розкриття наведеного в Технічних інструкціях поняття «небезпечні вантажі» і заходів безпеки щодо перевезення небезпечних вантажів повітрям (далі – заходи безпеки). Термін «заходи безпеки» тут запроваджено автором цієї публікації для зручності з огляду на характеристики відповідних заходів. Цей термін не збігається за змістовим обсягом із терміном «заходи безпеки», вжитим у Технічних інструкціях, і не покликаний збігатися за змістовим обсягом із таким самим терміном, вжитим у Додатках. Розкриття поняття «небезпечні вантажі» міститься у наведеному в Технічних інструкціях визначенні небезпечних вантажів, визначенні безумовно заборонених вантажів і Таблиці 3-1 (при цьому зміст Таблиці 3-1 є частковим розкриттям визначення безумовно заборонених вантажів, а також містить Перелік). Розкриття поняття «небезпечні вантажі», наведене в Технічних інструкціях, здійснюється шляхом звернення до змісту слів «небезпечні вантажі», вживаних будь-де безвідносно до існування Технічних інструкцій, завдяки інтерпретації зазначених слів. Таке тлумачення здійснюється з урахуванням природних характеристик небезпечних вантажів і законів логіки. Зазначене розкриття поняття «небезпечні вантажі» в Технічних інструкціях є правильним розумінням цього поняття, оскільки воно є найбільш якісним.

Правильне розуміння будь-якої інформації є логічно обов'язковим. Терміни «правильне розуміння» і «логічно обов'язкове розуміння» є синонімами. Правильне розуміння тексту (як-от слів «небезпечні вантажі») як результат інтерпретації отримується шляхом належних логічних перетворень, тобто трансформацій (за потреби – із використанням допоміжної належної інформації) змісту, безпосередньо відображеного в такому тексті. Правильне розуміння є інформацією, так чи інакше передбаченою в тексті (включно з результатами правильного розширювального розуміння і правильного застосування аналогії), тобто закладеною в символи, з яких складається текст. Це свідчить, що зазначене розкриття поняття «небезпечні вантажі» (тобто позитивно-правове тлумачення цього поняття, передбачене в положеннях Технічних інструкцій) є логічно обов'язковим. Здійснене в Технічних інструкціях розкриття понять «вибухова речовина», «легкозаймиста речовина» охоплюється розкриттям поняття «небезпечні вантажі». Тому таке розкриття понять «вибухова речовина», «легкозаймиста речовина» є логічно обов'язковим (з урахуванням наведених в цій публікації обмежень).

Як вказувалося вище, в розділі «Зв'язок із Додатком 18 Чиказької конвенції» Передмови до Технічних інструкцій зазначається, що вони доповнюють (англ. amplify, рос. уточняются) основні положення Додатку 18. Водночас у положеннях, передбачених пунктом (а) підрозділу CAT.GEN.MPA.200 «Перевезення небезпечних вантажів» розділу 1 «Моторні ПС» підчастини А «Загальні вимоги» додатку IV «Комерційна повітряна експлуатація Частина CAT» до Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації», пунктом (а) підрозділу NCC.GEN.150 «Перевезення небезпечних вантажів» підчастини А «Загальні вимоги» додатку VI «Некомерційна повітряна експлуатація моторних повітряних суден складної

конструкції Частина-NCC» до зазначених правил, пунктом (а) підрозділу NCO.GEN.140 «Перевезення небезпечних вантажів» підчастини А «Загальні положення» додатку VII «Некомерційна повітряна експлуатація моторних повітряних суден іншої ніж складної конструкції Частина-NCO» до зазначених правил, затверджених наказом ДАСУ від 5 липня 2018 р. № 682, містяться слова «відповідно до положень Додатку 18 до Чиказької конвенції, з останніми поправками та розширеним тлумаченням, які містяться у «Технічних інструкціях з безпечного повітряного перевезення небезпечних вантажів» (ICAO Doc 9284-AN/905)» [83]. Зазначені слова є перекладом на українську мову слів, які містяться в структурних складових частинах CAT.GEN.MPA.200, NCC.GEN.150, NCO.GEN.140 Регламенту Європейської Комісії від 5 жовтня 2012 р. (EU) № 965/2012, що встановлює технічні вимоги та адміністративні процедури, пов'язані з льотною експлуатацією, згідно із Регламентом (ЄС) № 216/2008 Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу (далі – Регламент № 965/2012). Англійською мовою це такі слова: «in accordance with Annex 18 to the Chicago Convention as last amended and amplified by the Technical Instructions for the Safe Transport of Dangerous Goods by Air (ICAO Doc 9284-AN/905)» [84]. У зазначеному перекладі англійському слову «amplified» (запозиченому з Додатку 18 і Технічних інструкцій) відповідають слова «розширеним тлумаченням». При цьому в структурній складовій частині SPO.GEN.150 Регламенту № 965/2012 містяться ті самі слова, що і в наведеній англійській цитаті, у структурній же складовій частині SPO.GEN.150 зазначеного наказу ДАСУ від 5 липня 2018 р. вони перекладені як «відповідно до положень Додатку 18 до Чиказької конвенції, з останніми поправками, які містяться у «Технічних інструкціях з безпечного перевезення небезпечних вантажів повітрям» (ICAO Doc 9284-AN/905)», тобто слова англійського тексту «and amplified» у перекладі не враховані. Як зазначалося вище, англійське слово «to amplify» було перекладено автором цієї публікації як «доповнювати» (що відповідає і зазначеному положенню російськомовного тексту Додатку 18, але не зазначеному положенню російськомовного тексту Технічних інструкцій), оскільки його використання в такому значенні трапляється в юридичних текстах. В англійському тексті Регламенту № 965/2012 не використано слово «to construe» (укр. тлумачити). Із призначення і наведеного змісту Технічних інструкцій випливає, що Технічні інструкції якщо і містять певне позитивно-правове тлумачення Додатку 18, то не полягають тільки в такому тлумаченні, оскільки переважно містять інші (нові порівняно з положеннями Чиказької конвенції і Додатку 18) ідеї. З урахуванням викладеного зазначені слова «розширеним тлумаченням» підлягають тлумаченню як «доповненнями».

Правильне розуміння інформації, викладеної безпосередньо в тексті юридичного положення (включаючи положення позитивного права, зокрема положення законодавства), де би таке розуміння не містилось, є логічно неминучим продовженням зазначеної інформації і тому є юридично обов'язковим. Утім, межі такої обов'язковості залежать від виду ситуації, про що детальніше йдеться нижче.

Положення про заходи безпеки також є розкриттям положень Чиказької конвенції, Додатку 18. Водночас майже всі положення про заходи безпеки не можуть бути результатом тлумачення (результатом перетворень на кшталт імплікації) текстів Чиказької конвенції, Додатку 18 шляхом їх інтерпретації, тобто шляхом логічних перетворень інформації (така інтерпретація майже неможлива). Порівняно з положеннями Чиказької конвенції, Додатку 18 і нормативно-правових актів України, в яких Технічні інструкції розглядаються як норми позитивного права, заходи безпеки, як правило, постають не їх юридичним тлумаченням, а новими ідеями, тобто є ідеями, майже

весь зміст яких фізично не можливо вивести з положень Чиказької конвенції, Додатку 18 і нормативно-правових актів України, в яких Технічні інструкції розглядаються як норми позитивного права, інтерпретаційним шляхом. Цим запровадження заходів безпеки схоже із правотворчістю. Тому заходи безпеки, будучи результатом реалізації дискреційних повноважень і творчої роботи, переважно не є логічно обов'язковими. Таким чином, заходи безпеки переважно не є логічно обов'язковими щодо розкриття положень Порядку та умов. Ці заходи в тій частині, в якій вони не є логічно обов'язковими (принаймні в юрисдикції, в яких до умов юридично обов'язкової реалізації норми позитивного права належить офіційне оприлюднення такої норми), не є і юридично обов'язковими.

Природні характеристики сутності, яка позначається поняттям «небезпечні речовини», свідчать, що юридичне розкриття змісту зазначеного поняття полягає тільки у його юридичному тлумаченні (точніше кажучи, має бути його правильним розумінням). Таке розкриття не може полягати у створенні ідей, які є новими порівняно з ідеєю, відображеною в понятті «небезпечні речовини». Це нагадує ситуацію, в якій юридичне тлумачення є можливим і потрібним, а правотворчість заборонена. Природні характеристики сутності, яка позначається поняттям «небезпечні речовини», зумовлюють те, що тлумачення зазначеного поняття має великий обсяг. Тлумачення поняття виводиться із його безпосереднього змісту шляхом належних логічних перетворень (трансформацій) з урахуванням характеристик сутності, яка позначається поняттям, тобто воно є логічно обов'язковим, а тому логічно перетворюється у зворотному напрямку в зміст поняття, який міститься безпосередньо в інформації про це поняття, з інтерпретації якої починається зазначене виведення. Межі логічної обов'язковості розуміння-результату, що актуально переважно для результатів інтерпретації, що має великий обсяг (як-от правильний результат інтерпретації поняття «небезпечні речовини»), залежать від того, яке тлумачення є приступним конкретній людині, зокрема, очевидним для конкретної людини. Тому зазначені межі можуть варіюватися залежно від характеристик конкретної людини. До таких характеристик належать, зокрема, досвід, фак і те, чи зобов'язана мати конкретна людина доступ до повного тлумачення (якщо людина має такий доступ і у людини є можливість та обов'язок його зрозуміти, то зазначені межі відповідають повному тлумаченню). Якщо ж людина не має і юридично не зобов'язана мати такий доступ, а її інтерпретаційні можливості є меншими, ніж у створювачів повного тлумачення, то зазначені межі є меншими, ніж повне тлумачення. Зрозуміло, що правильна інтерпретація, яка перебуває поза межами зазначеної логічної обов'язковості, не є юридичним положенням, зокрема законом у сенсі положення, передбаченого ч. 2 ст. 68 Конституції України. Існує стандарт доведення «за межами обґрунтованого сумніву» (англ. Beyond a reasonable doubt). Він застосовується для з'ясування істини у сфері фактів як прикладів ситуацій, описаних інформаційними моделями. У процесі з'ясування істини у сфері юридичних положень, істини у сфері юридичної кваліфікації, істин в інших сферах життєдіяльності людини – у процесі з'ясування істини у сфері фактів як прикладів ситуацій, описаних інформаційними моделями).

Природні характеристики сутності, яка позначається поняттям «обачність (заходи безпеки)», свідчать, що розкриття зазначеного поняття полягає як у його тлумаченні, так і у створенні ідей, які є новими (ноюю інформацією) порівняно з ідеєю, відображеною у змісті поняття «обачність (заходи безпеки)», який міститься безпосередньо

в інформації про це поняття, з відштовхування від якої починається зазначене розкриття. Це нагадує ситуацію, в якій можливими і потрібними є як юридичне тлумачення, так і правотворчість. Таке тлумачення є переважно не правилами поведінки, а загальною характеристикою зазначеного поняття. Зазначені нові ідеї є переважно правилами поведінки, а не загальною характеристикою поняття. Про межі логічної обов'язковості тлумачення йшлося вище. Зазначені нові ідеї не є логічно обов'язковим розкриттям поняття «обачність (заходи безпеки)», оскільки вони не виводяться із його безпосереднього змісту шляхом логічних перетворень (трансформацій), як-от імплікації, а є результатом, на який це поняття, образно кажучи, наштовхує людську уяву.

Якщо розкриття змісту юридичного положення є логічно обов'язковим, то воно є юридично обов'язковим незалежно від того, де міститься таке розкриття (воно може міститися в дослідницьких роботах, юридичних положеннях (є, наприклад, позитивно-правовим правильним розумінням, передбаченим, зокрема, в Технічних інструкціях), правозастосовній практиці, уявленнях носіїв побутової правосвідомості), чи існує формалізація такого розкриття у виді юридичних положень, чи має та чи інша людина доступ до джерела такої формалізації (прикладом такого джерела є Технічні інструкції). Викладене пояснюється тим, що зазначене розкриття є логічно неминучим (інакше кажучи, невідворотним) продовженням (тобто правильним розумінням) безпосереднього змісту юридичного положення. Якщо ілюструвати це питання на прикладі України і Технічних інструкцій, то таке розкриття змісту юридичного положення є юридично обов'язковим не в силу Технічних інструкцій як таких і лише збігається з їхніми положеннями.

Якщо надане і/або використане тією чи іншою особою правильне розкриття змісту понять «небезпечні речовини», «вибухові речовини», «легкозаймисті речовини», «обачність» («заходи безпеки») тією чи іншою мірою збігається (включно з повним збігом) із положеннями Технічних інструкцій, а Технічні інструкції в частині Стандартів не є юридично обов'язковими, то посилання на такі Стандарти для підтвердження правильності розуміння зазначених понять (що, зрозуміло, можливо, якщо людина знає про зміст Технічних інструкцій) є посиланням не на юридичні положення (принаймні є посиланням не на положення «твердого права»), а посиланням на джерело інформації, яка відповідною мірою збігається із зазначеним розкриттям змісту, для підтвердження правильності такого розкриття змісту. У цьому зв'язку у разі посилання на Технічні інструкції, викладені не українською мовою, не постає запитання про застосування в такій ситуації за аналогією положення, передбаченого ст. 18 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р., яке стосується використання оригінальних текстів практики ЄСПЛ. Справді, джерело правильної інформації здатне бути будь-яким.

Якщо розкриття змісту юридичного положення не є логічно обов'язковим, то воно є юридично обов'язковим тільки тоді, коли таке розкриття міститься в юридичному положенні, яке підлягає юридичній реалізації. Якщо людина має доступ до логічно необов'язкового розкриття змісту юридичного положення (наприклад, викладеного в Технічних інструкціях логічно необов'язкового розкриття змісту певного юридичного положення), і таке розкриття міститься не в положенні, яке підлягає юридичній реалізації, то наявність такого доступу не робить таке розкриття юридично обов'язковим.

Ймовірність того, що людина зможе самостійно прийнятною мірою відтворити зміст правильного розуміння понять «вибухові речовини», «легкозаймисті речовини» (як і зміст правильного розуміння поняття «небезпечні

речовини») є значно вищою, ніж імовірність того, що людина зможе самостійно прийнятною мірою відтворити зміст заходів безпеки (тобто заходів безпеки, передбачених у Технічних інструкціях). Водночас, оскільки заходи безпеки є положеннями про обачність, людина здатна прийнятно зрозуміти їх зміст тією мірою, якою він ґрунтується на загальнолюдському здоровому глузді (і тому може певною мірою варіюватися залежно від досвіду, фаху, інших характеристик конкретної людини). Таке розуміння буде частково збігатися із заходами безпеки (тобто заходами безпеки, передбаченими в Технічних інструкціях) і тому постане певним їх розумінням навіть тоді, коли людина не знає про існування Технічних інструкцій.

Оскільки існують заходи безпеки, які є не юридичним тлумаченням уявлень про обачність, а новими порівняно з такими уявленнями, ідеями, то в Україні поведінка членів персоналу, яка не відповідає Технічним інструкціям (і тому Порядку та умовам), не є правопорушенням (зокрема, кримінальним правопорушенням), наприклад, у таких випадках (в тому числі тоді, коли члени персоналу мають доступ до Технічних інструкцій):

1) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин повітрям без отримання дозволу на право здійснення перевезень небезпечних вантажів. Порядок та умови передбачають види зазначених дозволів, а саме: а) звільнення – це дозвіл, що надається уповноваженим органом з питань цивільної авіації, за винятком схвалення, який передбачає звільнення від дій положень Технічних інструкцій; б) схвалення – це дозвіл, що надається уповноваженим органом з питань цивільної авіації, зокрема, у випадку перевезення небезпечних вантажів, які заборонені до перевезень пасажирськими та/або вантажними повітряними суднами, у разі якщо в Технічних інструкціях зазначається, що такі вантажі можуть перевозитися за наявності схвалення (наведені визначення звільнення і схвалення запозичені з підпункту 3.1.1 (розділ 3.1. «Визначення») глави 3 «Загальна інформація» частини 1 «Загальні положення» Технічних інструкцій – О. Г.); в) спеціальне схвалення на перевезення небезпечних вантажів – це дозвіл на право здійснення перевезень небезпечних вантажів, який надається уповноваженим органом з питань цивільної авіації експлуатанту відповідно до Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» (як зазначалось, ці правила затверджені наказом ДАСУ від 5 липня 2018 р. № 682; спеціальне схвалення на перевезення небезпечних вантажів є одним із видів спеціального схвалення; відповідні положення запозичені з Регламенту № 965/2012). Викладені положення свідчать, що без звернення до Технічних інструкцій неможливо з'ясувати (можна лише висувати версії), в чому полягають підстави отримання зазначених дозволів. Цей висновок поширюється *mutatis mutandis* і на випадки, викладені в п.п. 2) – 4) цього переліку;

2) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин повітрям без таких документів: додаткова інформація (у разі необхідності), письмова інформація командира повітряного судна, прийомно-контрольний перелік (чек-лист), форма якого встановлена Правилами щодо небезпечних вантажів IATA.

У Порядку та умовах під додатковою інформацією мається на увазі «додаткова інформація на небезпечні вантажі, крім радіоактивних матеріалів», про яку йдеться в положеннях, передбачених п. 4.3. глави 4 частини 5 Технічних інструкцій, та інших положеннях Технічних інструкцій. У положенні, передбаченому підпунктом 4.3.2 зазначеного п. 4.3, йдеться про Доповнення. Це Доповнення до Технічних інструкцій. У розділі «Доповнення до технічних інструкцій» Передмови до Технічних інструкцій зазначається, що згадане Доповнення є окремим документом. Згідно з положен-

нями, передбаченими в Технічних інструкціях, положення Доповнення є нормами «твердого» позитивного права держав-учасниць Чиказької конвенції, про що свідчить чимало положень Технічних інструкцій. Згадане Доповнення офіційно не оприлюднене в Україні і тому як таке не підлягає юридичній реалізації в Україні в ролі норм позитивного права України доти, доки не відбудеться його офіційне оприлюднення. ІКАО є продавцем Доповнення.

Письмова інформація командира повітряного судна – це щонайменше інформація командира повітряного судна, про яку йдеться безпосередньо в тексті положень, передбачених п. 4.1 глави 4 Технічних інструкцій.

У положеннях, передбачених п. 13 розділу II і п. 3 розділу VI Порядку та умов, заповнення експлуатантом прийомно-контрольного переліку (чек-листа) унормоване як таке, яке відбувається на підставі зобов'язуючих норм позитивного права, що підлягають юридичній реалізації, тобто унормоване як юридично обов'язкове заповнення прийомно-контрольного переліку (він же контрольний перелік перевірки, контрольний перелік, контрольний лист – залежно від того, як його назву переказати на українську мову). Про регулювання суспільних відносин, пов'язаних із цим документом (зокрема, про вимоги до нього) йдеться в Технічних інструкціях, наприклад у положеннях, передбачених п. 1.3 глави 1 частини 7 і підпунктами 4.11.1, 4.11.2 частини 7 Технічних інструкцій. Як зазначалося, в положенні, передбаченому п. 18 розділу II Порядку та умов, вказується, що «суб'єкти авіаційної діяльності, які задіяні у повітряних перевезеннях небезпечних вантажів, повинні мати в наявності та використовувати в роботі чинне видання Технічних інструкцій або Правила IATA «Dangerous Goods Regulations» (курсив мій – О. Г.). Водночас у положенні, передбаченому п. 18 розділу II Порядку та умов, прийомно-контрольний перелік (чек-лист) розглядається як документ, який є обов'язковим з позицій позитивного права України. Отже, форма прийомно-контрольного переліку (чек-листа), яка в положеннях Порядку та умов розглядається як положення позитивного права України, наведена в Правилах щодо небезпечних вантажів IATA, положення яких офіційно не оприлюднені, не є положеннями позитивного права, а IATA, як зазначалось, є міжнародною неурядовою організацією. Зазначена форма як така не є положенням позитивного права України. Обов'язковою умовою реалізації в Україні положення, яке містить зазначену форму, як юридичного положення, є його перетворення на юридичне положення, як-от на положення позитивного права України, юридичне положення локального юридичного акта, договору українського експлуатанта. Для цього у разі відповідності такої форми критеріям об'єкта авторського права і наявності авторських прав саме у IATA довелось би обговорювати з IATA питання авторських прав IATA щодо зазначеної форми, навіть якщо на практиці у зв'язку з викладеними обставинами досі не виникало ускладнень. Якщо за умов поширення на зазначену форму чийось авторських прав ця форма виявляється або виявиться тієї чи іншою мірою відображеною в українських юридичних положеннях без надання згоди, то гіпотетично не виключається виникнення конфлікту;

3) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин з порушенням умов дозвільних документів, передбачених у Порядку та умовах, якщо такі порушення сумісні зі складом злочину, передбаченого в ст. 269 КК України. Форма схвалення наведена в додатку 3 до Порядку та умов. Форма звільнення для українських експлуатантів наведена в додатку 4 до Порядку та умов. Форма звільнення для іноземних експлуатантів наведена в додатку 5 до Порядку та умов;

4) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин, якщо відповідальна особа не переконалася, що відповідні вантажі належним чином класифіковані, серти-

фіковані, описані, марковані, мають всі відповідні знаки безпеки, відповідну перевізну документацію (окрім тих випадків, коли у Технічних інструкціях зазначено, що наявність такої документації не потрібна).

Розглянемо перевезення небезпечних вантажів (а саме вибухових і/або легкозаймистих речовин) повітрям із порушенням ряду положень авіаційного законодавства України:

1) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин повітрям без отримання правомірно передбачених у законодавстві й оформлених належним чином документів (відмінних від згаданих вище дозвільних документів) або перевезення у випадку неправомірного отримання таких документів. Такі документи отримуються САД, пасажирами, членами екіпажу як в Україні, так і в інших юрисдикціях. До функцій таких документів належить забезпечення безпеки у сфері авіації в цілому і під час перевезення небезпечних вантажів повітрям зокрема. В Україні до таких документів належать, наприклад:

а) відповідні сертифікати (в законодавстві України див. Повітряний кодекс України (включаючи ч. 3 ст. 97), Авіаційні правила України, Частина 21 «Сертифікація повітряних суден, пов'язаних з ними виробів, компонентів та обладнання, а також організації розробника та виробника» АПУ-21 (Part-21), затверджені наказом ДАСУ від 26 квітня 2019 р. № 529 [85], Правила сертифікації повітряних суден, пов'язаних з ними виробів, компонентів та обладнання, які належать до військової техніки, а також організації розробника та виробника (Частина-21В), затверджені наказом Міністерства оборони України від 3 листопада 2016 р. № 586 [86], Правила сертифікації екземпляра державного повітряного судна України, затверджені наказом Міністерства оборони України від 7 лютого 2012 р. № 63[87], Авіаційні правила України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації, затверджені наказом ДАСУ від 5 липня 2018 р. № 682, набрання чинності якими припадає на 1 січня 2022 р. [88], Авіаційні правила України, Частина 47 «Правила реєстрації цивільних повітряних суден в Україні», затверджені наказом ДАСУ від 5 лютого 2019 р. № 153 [89], згадані Правила сертифікації екземпляра державного повітряного судна України на перевезення небезпечних вантажів);

б) сповіщення про надання державного та реєстраційного знаків, реєстраційне посвідчення повітряного судна (див. Повітряний кодекс України, Авіаційні правила України, Частина 47 «Правила реєстрації цивільних повітряних суден в Україні» і Правила реєстрації державних повітряних суден України, затверджені наказом Міністерства оборони України від 7 лютого 2012 р. № 63 [90]).

Згідно із положенням, передбаченим ч. 8 ст. 39 Повітряного кодексу України (дослівно відтвореним у п. 11 розділу II «Загальні вимоги» Авіаційних правил України, Частина 47 «Правила реєстрації цивільних повітряних суден в Україні»), не підлягають реєстрації у Державному реєстрі цивільних повітряних суден України: а) повітряні судна, зліт яких здійснюється за допомогою ніг пілота (дельтаплани, параплани, мотопараплани тощо); б) метеорологічні радіозонди та кулі-пілоти, що використовуються виключно для метеорологічних потреб; в) безпілотні некерувані аеростати без корисного вантажу; г) безпілотні повітряні судна, максимальна злітна вага яких не перевищує 20 кілограмів і які використовуються для розваг та спортивної діяльності. Згідно з положеннями, передбаченими в ч. 8 ст. 39 і ч. 9 ст. 4 Повітряного кодексу України, зазначені повітряні судна підлягають обліку у відповідних федераціях. Перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин на повітряному судні, яке не підлягає реєстрації у Державному реєстрі цивільних повітряних суден України, як таке (тобто таке, що характеризується тільки тим, що реєстрація не мала місця) не є правопорушенням

у цілому і злочинном, передбаченим в ст. 269 КК України, зокрема. Однак забезпечити безпеку під час перевезення небезпечних вантажів (як-от дотримання заходів безпеки тією мірою, якою вони підлягають дотриманню в цілому й у разі використання такого судна (скажімо, за аналогією) зокрема) на такому судні складніше, ніж на суднах, які підлягають зазначеній реєстрації, що здатне бути фактором вчинення правопорушення, яке полягає в незаконному (неправомірному) перевезенні небезпечних вантажів;

в) ліцензія. Згідно із п. 14) ч. 1 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 р. поведження з небезпечними відходами підлягає ліцензуванню [91]. Згідно із п. 24 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» перевезення небезпечних вантажів, небезпечних відходів, зокрема, повітряним транспортом підлягає ліцензуванню. Згідно з положенням, передбаченим в ч. 1 п. 1 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з поведження з небезпечними відходами, затверджених постановою КМУ від 13 липня 2016 р. № 446, зазначені Ліцензійні умови не поширюються на ліцензування господарської діяльності з перевезення небезпечних відходів [92]. Водночас згідно з положенням, передбаченим п. 3 зазначених Ліцензійних умов, поведження з небезпечними відходами – це дії, спрямовані на запобігання утворенню відходів, їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення (перероблення, сортування), утилізацію, видалення, знешкодження і захоронення. Між зазначеними положеннями має місце колізія, оскільки в другому положенні випадково використано слово «перевезення». Ця колізія розв'язується на користь першого зі загаданих положень, оскільки воно відіграє роль положення загальної частини зазначених ліцензійних умов, а друге з названих положень відіграє роль положення особливої частини зазначених ліцензійних умов. Це колізійне положення обґрунтовується так. Положення, які відіграють роль положень особливої частини юридичного акта, призначаються для конкретизації положень, які відіграють роль положень загальної частини юридичного акта, а не для зміни положень, які відіграють роль положень загальної частини юридичного акта. Про зазначене співвідношення свідчать назви «Загальна частина», «Особлива частина» структурних підрозділів низки нормативно-правових актів, зокрема нормативно-правових актів України. Про таке співвідношення свідчить також порівняння змісту зазначених частин. Викладений підхід є спільним для всіх юридичних актів, які містять положення, що відіграють роль положень загальної частини, і положення, що відіграють роль особливої частини, включаючи ті акти, в яких зазначені частини структурно не виділені і не іменуються загальною і особливою частинами. Ліцензування господарської діяльності з перевезення небезпечних відходів повітряним транспортом регулюється п. 24 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» і Ліцензійними умовами провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів повітряним транспортом, затверджених постановою КМУ від 10 березня 2017 р. № 134 [93]. Тому відповідний суб'єкт зобов'язаний отримувати одну ліцензію, а не дві;

г) дозвіл на використання повітряного простору, дозвіл на виконання польоту (див. Повітряний кодекс України, Положення про використання повітряного простору України, затверджене постановою КМУ від 6 грудня 2017 р. № 954 [94], і Авіаційні правила України «Правила використання повітряного простору України», затверджені наказом ДАСУ, Міністерства оборони України від 11 травня 2018 року № 430/210 [95]);

г) документи, які посвідчують наявність належних повноважень щодо поведження із вибуховими, легкозаймистими речовинами у членів екіпажу (включаючи членів льотного екіпажу);

д) авіавантажна накладна, декларація вантажовідправника для небезпечних вантажів;

е) авіаційний квиток (крім того, правопорушення має місце у разі ненадання авіаційного квитка).

У Порядку та умовах під авіавантажною накладною маєтись на увазі авіаційна вантажна накладна, а під декларацією вантажовідправника для небезпечних вантажів (декларацією вантажовідправника на небезпечні вантажі) – декларація відправника небезпечних вантажів. Правовідносини, пов'язані з такими накладною і декларацією, регулюються низкою нормативно-правових актів України. Про зазначену Декларацію йдеться в Додатку 18 і Технічних інструкціях;

2) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин, якщо експлуатант не мав окремого фахівця (-ів), призначеного (-их) наказом, який (-кі) відповідав (-ли) би за виконання відповідних вимог щодо забезпечення перевезення відповідних речовин, розробку та підтримання в актуальному стані розділу «Небезпечні вантажі та зброя» Керівництва з експлуатації, процедур, зазначених у пункті 19 розділу VI «Обов'язки експлуатанта» Порядку та умов, та контроль щодо підготовки персоналу з перевезення небезпечних вантажів повітряним транспортом.

Немає потреби наводити в цій публікації вичерпний перелік відповідних дозвільних документів, передбачених в авіаційному законодавстві України.

Зазначене перевезення кваліфікується за ч. 1 ст. 269 КК України в межах концепції формальних складів кримінальних правопорушень. Його суб'єктами є члени персоналу, особи, які проникли на повітряне судно без отримання авіаквитка (вони можуть перебувати як у місцях, призначених для пасажирів, так і в інших місцях), особи, які керують повітряним судном, не маючи належної освіти, кваліфікації і т. ін.

У контексті зазначеного перевезення розкриття поняття «небезпечний вантаж» розглянемо на прикладі Переліку і понять «вибухові речовини», «легкозаймисті речовини». Потрібно з'ясувати, якими є визначення понять «вибухові речовини», «легкозаймисті речовини» в ситуації, що склалася через відсутність в Україні офіційного оприлюднення Технічних інструкцій.

Викладені вище обставини є одним із чинників того, що одні особи, на яких поширюється юрисдикція України, мають доступ до Переліку, а інші – ні.

В юридичній герменевтиці повинні враховуватися характеристики людської психіки (зокрема те, що обізнаність різних людей із тим чи іншим питанням є різною і далеко не завжди юридично «зобов'язана» бути однаковою для тих чи інших юридичних цілей) і суспільства (зокрема те, що різні люди через відмінності у фактичних можливостях перебувають в різних ситуаціях і далеко не завжди юридично зобов'язані перебувати в однакових для тих чи інших юридичних цілей ситуаціях).

Інформація про зміст понять «вибухові речовини», «легкозаймисті речовини» міститься в уявленнях про них, які мають різні люди: люди, що не є юридичними радниками і спеціалістами з питань небезпечних речовин; юридичні радники і спеціалісти з питань небезпечних речовин. У зазначених рішеннях ЄСПЛ йдеться про належну пораду. Таке формулювання, а також зрозумілість того, що існує потреба юридично регулювати поведження із небезпечними речовинами, свідчать, що стандарти юридичного тлумачення юридичних положень припускають залучення (до якого вдаються особи, діяльність яких пов'язана з небезпечними речовинами, а не тільки юридичні дослідники, учасники юридичних проваджень і т. ін.) спеціалістів з перевезення зазначених речовин (вони здатні вирішити питання на підставі природних характеристик речовини, а якість такого вирішення залежить від рівня підготовки спеціаліста) до інтерпретації юридичних положень. Потреба залучення як радника спеціаліста з пере-

везення зазначених речовин не порушує принципу юридичної визначеності, оскільки юридичне регулювання поведінки із речовинами є потрібним, а при юридичному тлумаченні юридичних положень без звернення до спеціаліста з перевезення зазначених речовин неможливо з'ясувати великий обсяг інформації.

На людину покладається юридичний обов'язок правильно розуміти юридичне положення до тієї межі, яка для людини є досить приступною. Тут ідеться про розуміння, яке є або очевидним, або хоча і більш трудомістким, ніж очевидне розуміння, але досить приступним.

Рівень поінформованості людей, що не є юридичними радниками і спеціалістами з перевезення небезпечних речовин, юридичних радників і спеціалістів з перевезення небезпечних речовин різняться залежно від того, чи мають такі особи в наявності Перелік (і якщо мають, то до якого видання Технічних інструкцій він належить, і чи усвідомлюють, чи юридично зобов'язані вони усвідомлювати те, Перелік якого видання Технічних інструкцій вони мають).

Якщо на підставі уявлень про вибухові, легкозаймісті речовини за умови відсутності доступу до Переліку щодо конкретної речовини неможливо здогадатись, що певна речовина є вибуховою, легкозаймістою, або неможливо зрозуміти, чи є певна речовина вибуховою, легкозаймістою, і людина не несе юридичного обов'язку мати доступ до Переліку, то на людину не покладається юридичний обов'язок розуміти, що така речовина є вибуховою, легкозаймістою, оскільки розуміння цього перебуває поза межами досить приступного людині розуміння (і тому поза межами інтерпретаційних обов'язків людини). Наведений висновок поширюється і на спеціаліста з перевезення небезпечних речовин, який не брав участі або не брав достатньої участі у складанні Технічних інструкцій, зокрема, з урахуванням того, про Перелік з якого видання Технічних інструкцій ідеться, або брав участь, брав достатню участь у складанні Технічних інструкцій, але в певний період часу правомірно не має до них доступу.

Викладені висновки свідчать про таке:

1) за наявності у людини доступу до Переліку (наприклад, у разі придбання Технічних інструкцій експлуатантом як роботодавцем члена персоналу й у разі самостійного придбання людиною Технічних інструкцій) така людина несе юридичний інтерпретаційний обов'язок розуміти визначення понять «вибухові речовини», «легкозаймісті речовини» в межах Переліку. Під доступом тут мається на увазі достатній доступ, що здатний забезпечуватися безперешкодим (тобто вільним) доступом. При цьому враховується те, що правильна відповідь на запитання про зміст понять «вибухові речовини», «легкозаймісті речовини» отримана і міститься в Технічних інструкціях, а конкретизована вичерпна частина такої відповіді є Переліком;

2) за відсутності у людини доступу до Переліку така людина несе юридичний інтерпретаційний обов'язок розуміти визначення понять «вибухові речовини», «легкозаймісті речовини» в межах, які визначаються тим, чи є досить приступним для такої людини розуміння того, що та чи інша речовина охоплюється поняттями «вибухові речовини», «легкозаймісті речовини». При цьому враховується те, що в Україні інформація про існування Переліку і тому інформація про існування зазначеної відповіді не є достатньо приступною (оскільки Перелік (як і визначення безумовно заборонених вантажів) під тією чи іншою назвою безпосередньо не згадується в Порядку та умовах, інших українських нормативно-правових актах), а також те, що в Україні Перелік не є достатньо приступним. Такі межі можуть збігатися з Переліком (наприклад, у разі тлумачення понять «вибухові речовини», «легкозаймісті речовини» спеціалістом найвищого рівня або людиною із феноменальною пам'яттю, які правомірно не мають доступу до Переліку), а не «зобов'язані»

з ним збігатися. Зазначені межі полягають у межах змісту визначень вибухових речовин, легкозаймістих речовин, які свідчать (з очевидністю або на підставі приступного, хоча і більш трудомісткого, ніж очевидне, розуміння таких визначень, звичайно, без звернення до Переліку) про те, які конкретні вибухові, легкозаймісті речовини охоплюються такими визначеннями. Зазначеними визначеннями є тією чи іншою мірою узагальнені уявлення. Йдеться про визначення, які містяться, наприклад, у приступних теоретичних, прикладних публікаціях з фізики, хімії, безпеки життєдіяльності, транспортної справи, юриспруденції і т. ін., позитивному праві, приступній загальнообов'язковій або іншій правозастосовній практиці, в уявленнях носіїв побутової, компетентної правосвідомості. Юридичний інтерпретаційний обов'язок людей, які не мають у наявності Переліку, є не більшим, ніж встановлення конкретних речовин, які або з очевидністю, або на підставі приступного, хоча і більш трудомісткого, ніж очевидне, розуміння визначень понять «вибухові речовини», «легкозаймісті речовини» охоплюються ними.

Таким чином, у розглядуваній ситуації межі визначення понять «вибухові речовини», «легкозаймісті речовини» різняться залежно від характеристик людей, які здійснюють тлумачення зазначених понять.

До речі, в Україні у сфері освіти використовуються навчальні матеріали, в яких передбачено вивчення Технічних інструкцій і Правил перевезення небезпечних вантажів ІАТА.

У кримінальному праві України використовується таке визначення: вибухові речовини – це речовини, здатні вибухнути без доступу кисню, а саме порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші. Це визначення потрапило до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поведіння зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» від 26 квітня 2002 р. № 3 [96] і в цілому до кримінально-правової правозастосовної практики щодо Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення і використання вогнепальної зброї, боєприпасів до неї та вибухових матеріалів, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 25 березня 1993 р. № 164 (втратив чинність) [97]. Проте щонайменше в доктрині кримінального права України це розуміння вибухових речовин збереглося. Його можна вдосконалити так: вибухові речовини – це речовини (включаючи хімічні сполуки), здатні вибухнути без доступу кисню, наприклад порох, динаміт, тротил, нітрогліцерин, а також суміші здатних вибухнути без доступу кисню речовин. Зараз нормативно-правові акти України містять декілька визначень вибухових речовин, визначення вибухових матеріалів, визначення вибухових матеріалів (речовин) і визначення вибухових речовин чи відходів. У цих визначеннях немає дослівного посилання на таку характеристику, як здатність вибухати без доступу кисню, хоча зазначена характеристика безпосередньо не заперечується текстом таких визначень. Так, згідно з положенням, передбаченим у ст. 1 Закону України «Про поведінку з вибуховими матеріалами промислового призначення» від 23 грудня 2004 р. № 2288-IV, вибухові речовини – це хімічні речовини, здатні під впливом зовнішніх дій до швидкого хімічного перетворення, що відбувається з виділенням великої кількості тепла і газоподібних продуктів [98]. Існує Перелік вибухових матеріалів промислового призначення, виробництво яких підлягає ліцензуванню, затверджений постановою КМУ від 23 грудня 2015 р. № 1137 (до нього включено, зокрема, відповідні вибухові речовини і засоби ініціювання) [99].

У тлумаченні поняття «легкозаймісті речовини» враховуються такі визначення: 1) згідно з положенням, передбаченим ст. 3 Правил безпеки та порядку ліквідації

наслідків аварійних ситуацій з небезпечними вантажами при перевезенні їх залізничним транспортом, затверджених наказом Міністерства транспорту України від 16 жовтня 2000 р. № 567, легкозаймисті речовини і матеріали – це горючі речовини і матеріали, які здатні займатися від короткочасного (до 30 с) впливу джерела запалювання з низькою енергією (полум'я сірника, іскра, сигарета, що жевріє, і т. ін.) [100]; 2) згідно з положенням, передбаченим в ч. 1 розділу III Правил пожежної безпеки при експлуатації атомних станцій, затверджених наказом Міністерства палива та енергетики України від 30 травня 2007 р. № 256, легкозаймиста рідина – це горюча рідина, що здатна займатися від короткочасного впливу джерела запалювання терміном до 1с з малою енергією (полум'я сірника, іскра, що жевріє, сигарета і т. ін.), з температурою загоряння не більше +61 °С. [101]; 3) згідно з положенням, передбаченим п. 2.6 Правил пожежної безпеки для суден, які будуються та ремонтуються, затверджених наказом Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 23 березня 2004 р. № 136, «легкозаймиста рідина – це горюча рідина з температурою спалаху не більше 61 °С (у закритому тиглі) або 66°С (у відкритому тиглі). Особливо небезпечними називають легкозаймисті рідини з температурою спалаху не більше 28°С» [102]; 4) згідно з положенням, передбаченим підп. 1.1.2 п. 1.1. Правил перевезення наливних вантажів, затверджених наказом Міністерства транспорту України від 18 квітня 2003 р. № 299, легкозаймисті рідини – це рідини, які здатні займатися від короткочасної (до 30 с) дії джерела запалювання з низькою енергією (полум'я сірника, іскра, тліюча сигарета і т. ін.) [103]. У тлумаченні поняття легкозаймистих речовин для цілей положень КК України вказівка на дотримання часових і температурних характеристик, передбачених у наведених визначеннях, не є обов'язковою (щонайменше у зв'язку з висновками, наведеними в цій публікації). У тлумаченні поняття легкозаймистих речовин для цілей положень КК України, в яких ідеться про такі речовини, не є обов'язковим дотримання сфер дії наведених нормативно-правових актів, передбачених у таких актах. Тобто для зазначених цілей викладені визначення враховуються згідно зі сферою дії відповідних положень КК України.

Існує питання про цільові межі використання, використання за аналогією, використання *mutatis mutandis* у юридичному тлумаченні понять тих чи інших речовин Алфавітного переліку небезпечних вантажів, наведеного в додатку 3 до підпункту 2.7.1 Правил перевезення небезпечних вантажів, затверджених наказом Міністерства транспорту та зв'язку України від 25 листопада 2008 р. № 1430 [104], а також про співвідношення при юридичному тлумаченні понять тих чи інших речовин зазначеного Алфавітного переліку, Переліку, положень Міжнародного кодексу морського перевезення небезпечних вантажів, прийнятого Міжнародною морською організацією, і т. ін. У цій публікації зазначене питання не розглядається у зв'язку з великим обсягом результатів його розкриття.

Часто трапляються випадки, коли з огляду на відмінності між характеристиками суб'єктів правовідносин, включаючи відмінності між ситуаціями, в яких вони опинились, одні суб'єкти правовідносин наділяються одними юридичними повноваженнями (юридичними правами, юридичними дискреційними повноваженнями, юридичними обов'язками), а інші суб'єкти правовідносин – іншими юридичними повноваженнями, і якщо така диференціація є обґрунтованою, то зазначені відмінності між обов'язками є не «подвійними» стандартами, а прикладом розуміння юридичного статусу людей залежно від їхніх характеристик. Так, є випадки, коли залежно від правомірних юридичних вимог до особи (наприклад, рівня досвіду, який вимагається юридично) певне ставлення у вину щодо однієї

особи є правомірним, а щодо іншої – ні. У цьому зв'язку залежність обсягу юридичних інтерпретаційних обов'язків людини від того, чи мала вона Перелік, є хоча й невимущено істотно складною (через відсутність офіційного оприлюднення Технічних інструкцій в Україні), але природною і тому з урахуванням викладеного правомірною.

Зазначена відмінність між юридичними статусами людей пояснюється тим, що в Україні Технічні інструкції офіційно не оприлюднені, а тому в Україні інформація про існування Переліку та інформація про існування правильної відповіді на запитання про зміст понять «вибухова речовина», «легкозаймиста речовина» не є досить приступною (оскільки Перелік (як і визначення безумовно заборонених вантажів) під тією чи іншою назвою безпосередньо не згадується в Порядку та умовах, інших українських нормативно-правових актах), як і сам Перелік. Різні правомірні юридичні розуміння одного й того самого поняття залежно від цілей його юридичної реалізації є явищем, звичним для юриспруденції.

Водночас існування зазначеної відмінності у зв'язку з відсутністю офіційного оприлюднення Технічних інструкцій є не виправданим і підлягає усуненню шляхом офіційного оприлюднення Технічних інструкцій в Україні. Із викладеними обставинами неминуче пов'язані й інші невимущені істотні складності, які не свідчать про те, що передбачені в ст. 269 КК України положення, сумісні з юридичними складами поведінки, яка характеризується недотриманням Переліку, є неправомірними. Так, особа, яка має Перелік, *de facto* здатна повідомити неправдиву інформацію, зазначивши, що не мала в наявності Переліку. Отже, юридичним провадженням охоплюється встановлення того, чи мала в наявності певна особа Перелік.

У розглядуваній ситуації постає запитання про межі між переліком речовин, які з очевидністю або на підставі приступного, хоча і більш трудомісткого, ніж очевидно, розуміння понять речовин охоплюються такими поняттями, та переліком інших охоплюваних ними речовин. Згадана межа характеризується деякою невизначеністю, зокрема, через те, що зовсім не в усіх випадках для різних осіб очевидним і зазначеним чином приступним є охоплення визначеннями речовин одних і тих самих речовин. При цьому в розглядуваній ситуації концепція певної загальнолюдської очевидності щодо хоча б однієї конкретної речовини, як і концепція очевидності для так званої середньостатистичної розумної людини щодо хоча б однієї конкретної речовини, характеризувалися би тією чи іншою невизначеністю. Отже, має місце нерівномірність певності різних складових частин визначень речовин.

Перелік не характеризується зазначеними межами. Порівняємо визначення речовин із Переліком за їх охопленням за умов відсутності доступу до Переліку. Тут можливі два випадки. У першому випадку визначення речовин є правильними, тобто за охопленням збігаються з положеннями Технічних інструкцій. Тому визначення речовин у частині, якою охоплюється Перелік, і Перелік збігаються за охопленням. Водночас щодо значної кількості конкретних речовин здатен існувати хоча би мінімальний ризик того, що при інтерпретації поняття речовин конкретна речовина буде помилково не віднесена до виду речовин, на який поширюється визначення речовин в частині, якою охоплюється Перелік. Це пояснюється особливостями узагальненої інформації і з неминучою притаманною людині здатністю помилятися. Звернення ж до Переліку унеможливило би таку інтерпретаційну помилку, а помилка пошуку в Переліку з урахуванням його визначеності була би менш імовірною, ніж зазначена інтерпретаційна помилка. У другому випадку визначення речовин в частині, яка у разі правильності визначення збігається з Переліком за охопленням, є хоча би частково неправильним. Тобто в такій частині визначення речовин і Перелік не збігаються. Крім того, якщо в дру-

гому випадку правильну складову частину визначення речовин, якою має охоплюватися Перелік (за наявності такої складової частини), буде інтерпретовано правильно і у цьому зв'язку отримано правильний (такий, що збігається з Переліком) результат, він (з огляду на особливості узагальненої інформації і неминуче притаманну людині здатність помилятися) не завжди супроводжуватиметься повною відсутністю сумнівів у його правильності. В обох випадках визначення речовин із неминучістю характеризуються меншою певністю, ніж Перелік.

У другому випадку може мати місце така ситуація. Позитивно-правове визначення речовини, яке підлягає юридичній реалізації для тих чи інших цілей (як-от для цілей положення, передбаченого в ст. 269 КК України), є хоча би частково неправильним (в тому сенсі, що воно відрізняється від Переліку). Далі зазначену неправильну частину було інтерпретовано. Така інтерпретація відповідала вимогам до логічних правил інтерпретаційних перетворень. Внаслідок такої інтерпретації встановлено, що певна конкретна речовина (яка охоплюється Переліком), не охоплюється таким визначенням. Поведінка людини на підставі такого інтерпретаційного результату не може бути поставлена у вину людині, якщо людина не була юридично зобов'язана керуватися іншими (або зокрема іншими) визначеннями речовини, оскільки зазначений інтерпретаційний результат зумовлений не порушенням правил інтерпретаційної логіки, а необґрунтованістю (неправильністю в зазначеному сенсі) інформації, яка інтерпретувалася.

Утім, часто трапляється так, що широкі юридичні поняття є не повністю визначеними в межах того їхнього змісту, який відображений в тексті юридичних положень безпосередньо. У цьому зв'язку зазначена непевність не є порушенням принципу юридичної визначеності.

Визначення зазначених меж може ускладнюватись, якщо різні експлуатанти, агенти експлуатантів вдавняються до різних стандартів згаданого вище інформування пасажирів. При цьому питання довіри пасажирів до наданої їм інформації розглядається з урахуванням викладених висновків про межі юридичного тлумачення.

Наведений підхід, згідно з яким зазначені межі мають цільовий характер, свідчить, що він узгоджується із положеннями законодавства України. Йдеться, зокрема, про такі положення:

1) згідно з ч. 1 ст. 24 Конституції України громадяни є рівними перед законом. Згідно з ч. 1 ст. 24 Конституції України не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками <...> майнового стану, <...> або іншими ознаками. Різні ознаки майнового стану осіб можуть виникати залежно від норм позитивного права. Цього досить для розуміння того, що під «іншими ознаками» маються на увазі й ознаки, якими особи наділяються нормами права. Згідно з абз. першим підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 «відповідно до положень Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом <...> Притягнення особи, яка вчинила злочин, до кримінальної відповідальності не лише означає рівність усіх осіб перед законом, а й передбачає встановлення в законі єдиних засад застосування такої відповідальності» [105]. До засад кримінальної відповідальності належить і склад кримінального правопорушення;

2) згідно з ч. 1 ст. 21 Конституції України усі люди є рівні у правах. Згідно з ч. 1 ст. 17 Закону України «Про інформацію» будь-які відомості про право належать до правової інформації, а згідно з ч. 2 ст. 17 Закону України «Про інформацію» підзаконні нормативно-правові

акти належать до джерел правової інформації. Згідно з ч. 1 ст. 3 Закону України «Про інформацію» забезпечення рівних можливостей одержання інформації належить до основних напрямів державної інформаційної політики. Згідно з ч. 1 ст. 7 Закону України «Про інформацію» держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації.

До завдань наведених положень авіаційного законодавства України належить забезпечення прав людини, зокрема, шляхом контролю за дотриманням заходів безпеки. Водночас не виключається перевезення небезпечних вантажів повітрям, яке є порушенням зазначених положень авіаційного законодавства України і при цьому відповідає заходам безпеки.

Перевезення небезпечних вантажів (зокрема, вибухових і/або легкозаймистих речовин) повітрям може бути неправомірним також у зв'язку з тим, що положення законодавства України про права людини порушуються шляхом створення можливості спричинення реальної шкоди людині.

Під час перевезення небезпечних вантажів (зокрема, вибухових і/або легкозаймистих речовин) повітрям, яке не відповідає заходам безпеки (оскільки характеризується неналежним поводженням із джерелом підвищеної небезпеки), створюється реальна загроза завдання реальної шкоди, а саме реальна загроза того, що не вдасться реалізувати ряд потреб та інтересів людини, як-от потребу та інтерес людини в житті, нормальному стані здоров'я. Розглянемо таке перевезення у разі поширення на нього юрисдикції України. Існують українські юридичні положення (зокрема, положення законодавства України), які передбачають право людини на життя, право людини на здоров'я. Вони закріплені, наприклад, у ст. 27 Конституції України, ст. ст. 281, 282 Цивільного кодексу України. Положення глави 81 Цивільного кодексу України свідчать, що створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи, майну юридичної особи є правопорушенням. Складом такого правопорушення охоплюється склад створення зазначеної загрози внаслідок порушення уявлень про обачність.

Звернемося до ряду заходів безпеки, відтворених у Порядку та умовах, і трансформуємо їх у формулювання поведінки, яка не відповідає заходам безпеки. Положення, передбачені в таких формулюваннях (ці формулювання наведені нижче), в Україні є правопорушеннями не в повному обсязі, а в частині, яка полягає в юридичному тлумаченні поняття «обачність (заходи безпеки)» (зокрема, створення реальної загрози є злочинним, передбаченим ст. 269 КК України). Таке тлумачення уявлень про заходи безпеки характеризується тим, що воно є приступним розумінню людини, тобто є логічно обов'язковим змістом поняття «обачність (заходи безпеки)», а не новими порівняно зі змістом цього поняття ідеями. Межі зазначеної логічної обов'язковості залежать від характеристик людини, якій адресуються уявлення про заходи безпеки і яка здійснює юридичне тлумачення таких уявлень. До таких характеристик належить і те, чи має зазначена людина доступ до Технічних інструкцій. Під час тлумачення згаданих формулювань здійснюється тлумачення поняття «вибухові речовини», «легкозаймисті речовини». Межі призначеної для юридичних цілей логічної обов'язковості правильного розуміння цих понять залежать також від характеристик людини, якій адресуються зазначені поняття і яка здійснює їх юридичне тлумачення. Аналіз зазначених меж логічної обов'язковості поняття «обачність (заходи безпеки)» і меж логічної обов'язковості поняття «вибухові речовини», «легкозаймисті речовини» здійснюється за однією і тією самою моделлю. Ось зазначені формулювання на прикладі вибухових і/або легкозаймистих речовин (їх обмежувальним розумінням охоплюються склади правопорушень, які є складами порушень положень Порядку та умов і тому складами кримінальних правопорушень, унормованих в ст. 269 КК України):

1) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин, що в Технічних інструкціях розглядаються як такі, які заборонено перевозити повітрям за будь-яких обставин;

2) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин, якщо відповідальна особа не переконалась, що відповідні вантажі належним чином упаковані та перебувають у належному стані для перевезення згідно з вимогами Технічних інструкцій;

3) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин, якщо завантаження на повітряне судно пакувань та зовнішніх пакувань з відповідними речовинами, їх розміщення виконано з порушенням вимог Технічних інструкцій;

4) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин, якщо вантажні місця, зовнішні пакування з відповідними речовинами не перевірялись на виявлення ознак протікання, пошкоджень до завантаження на повітряне судно або у засіб пакування вантажу;

5) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин, якщо на повітряне судно були завантажені пошкоджені і/або такі, що протікають, вантажні місця, зовнішні пакування;

6) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин, якщо засіб пакування вантажів було завантажено на повітряне судно без проведення його перевірки на відсутність витоків, пошкодження небезпечних речовин, які в ньому знаходяться;

7) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин, якщо у разі виявлення пошкодження будь-якого місця з відповідними речовинами, яке завантажено на повітряне судно, або його протікання винний не зняв таке місце з повітряного судна і/або не забезпечив належний стан інших вантажних місць для перевезення повітряним транспортом та їх захист від забруднення;

8) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин, якщо вантажні місця з відповідними речовинами, що можуть вступати в небезпечну взаємодію одна з одною, було розміщено на повітряному судні разом і/або в такому положенні, що може призвести до їх взаємодії у разі витікання;

9) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин, якщо відповідні вантажі не були закріплені на борту повітряного судна таким чином, щоб уникнути будь-якого переміщення їх під час польоту та зміни розташування вантажних місць;

10) перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин, якщо вантажні місця з небезпечними вантажами, що мають знак «тільки на вантажному повітряному судні», були завантажені з порушенням вимог, встановлених Технічними інструкціями.

Крім того, поведіння пасажирів, членів екіпажу є правопорушенням, якщо воно не відповідає заходам безпеки, передбаченим у частині 8 «Положення, які стосуються пасажирів і членів екіпажу», приступним для їх розуміння згідно із наведеним вище підходом.

Інформація, яка перебуває поза зазначеними межами приступного правильного розуміння, не є нормами позитивного права, які підлягають юридичній реалізації (вона є нормами позитивного права, а також підлягає юридичній реалізації в ролі норм позитивного права у разі її належної юридичної формалізації), оскільки інше суперечило би наведеним положенням про офіційне оприлюднення норм позитивного права.

Межі між положеннями, які не характеризуються і які характеризуються наявністю творчого характеру, і межі між положеннями, які охоплюються і які не охоплюються юридичним тлумаченням, «не зобов'язані» збігатися.

Суб'єктами зазначеного правопорушення є члени персоналу, пасажирів, члени екіпажу.

При цьому поняття «вибухові речовини», «легкозаймисті речовини» тлумачаться згідно з наведеним вище підходом.

Перевезення небезпечних вантажів (зокрема, вибухових і/або легкозаймистих речовин) повітрям може характеризуватися одночасно порушенням зазначених положень авіаційного законодавства України і положень законодавства України про права людини (включно з положенням, передбаченим в ч. 5 ст. 319 Цивільного кодексу України, згідно з яким власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам громадян).

Згідно з положенням, передбаченим в ч. 1 ст. 19 Конституції України, правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Під законодавством тут маються на увазі положення законодавства, які підлягають юридичній реалізації. Можливі такі підходи до розуміння наведеного положення: 1) правильне в зазначеному випадку цільове юридичне розуміння зазначеного положення характеризується буквальним (інакше кажучи, дослівним) юридичним розумінням вжитого в ньому слова «робити», яке (буквальне юридичне розуміння) свідчить, що згідно із зазначеним положенням сенс слів «вдаватися до бездіяльності» охоплюються словом «робити»; 2) правильне в зазначеному випадку цільове юридичне розуміння зазначеного положення характеризується розширювальним юридичним розумінням вжитого в ньому слова «робити», яке (розширювальне юридичне розуміння) свідчить, що згідно із зазначеним положенням сенс слів «вдаватися до бездіяльності» охоплюються словом «робити». Оскільки призначення вказаного положення не характеризується поширенням вжитого в ньому слова «робити» тільки на дію (активну поведінку), тобто не характеризується передбаченням різних юридичних режимів дії і бездіяльності (запровадження таких різних режимів було би безпідставним), то в обох випадках результат розуміння зазначеного положення є однаковим: воно поширюється і на бездіяльність. Таким чином, у згаданому положенні йдеться і про те, що ніхто не може бути примушений вдаватися до бездіяльності (тобто поводити себе пасивно), якщо обов'язок вдаватися до бездіяльності не передбачений законодавством. А на юридичні положення, які не є положеннями законодавства (інакше кажучи, на юридичні положення, відмінні від положень законодавства), передбачене в ч. 1 ст. 19 Конституції України положення розширюється за аналогією.

У зв'язку з тим, що було викладено в попередньому абзаці, доходимо наведених нижче висновків щодо Порядку та умов. Положення, безпосередньо наведені в Порядку та умовах, значною мірою не надають можливості дізнатися, яка саме поведінка вимагається від безпосередніх адресатів Порядку та умов. Викладені вище висновки свідчать, що відсутність офіційного оприлюднення Технічних інструкцій в Україні призводить до того, що їхні положення в ролі положень Технічних інструкцій як таких, не підлягають юридичній реалізації в Україні. В Україні це тягне за собою такі наслідки: 1) експлуатант і тому члени його персоналу не мають юридичного обов'язку діяти активно, а саме отримувати передбачені в Порядку та умовах і Технічних інструкціях дозволи. Це пояснюється тим, що на підставі тільки Порядку та умов (тобто без звернення до Технічних інструкцій) неможливо визначити, яка діяльність потребує дозволу і якого саме; 2) експлуатант і тому члени його персоналу не мають юридичного обов'язку діяти пасивно, а саме юридичного обов'язку не займатися перевезенням небезпечних вантажів поза зазначеними межами розуміння на підставі Порядку та умов, Додатку 18 і Технічних інструкцій як таких (за винятком наведених нижче випадків покладення на себе такого юридичного обов'язку). Це пояснюється тим, що на підставі тільки Порядку та умов (тобто без звернення до Технічних інструкцій) неможливо зазначеною вище мірою визначити, що саме забороняється робити (за будь-яких обставин або без отримання того чи іншого дозволу).

Експлуатанти, задіяні в перевезенні небезпечних вантажів, у всьому світі докладають зусиль для того, щоби не порушувати Технічні інструкції і Правила перевезення небезпечних вантажів IATA. Історія свідчить, що бувають випадки, коли обов'язки, передбачені в соціальних нормах, відмінні від таких, що підлягають юридичній реалізації юридичних положень (в Україні поки що значна кількість положень Технічних інструкцій, які згідно з Додатком 18 і Технічними інструкціями розглядаються в Технічних інструкціях як норми позитивного права, виявляється рекомендаціями), є більш дієвими, ніж юридичні обов'язки, передбачені в таких, що підлягають юридичній реалізації юридичних положеннях. Крім того, не виключено, що бувають випадки, коли омана тягне за собою більше позитивних наслідків, ніж негативних. При цьому залишається сподіватись, що українські експлуатанти не уникатимуть придбання Технічних інструкцій з тієї причини, що за відсутності доступу до Технічних інструкцій межі юридичних обов'язків є меншими, ніж за наявності такого доступу, що радники українських експлуатантів (зокрема, юристи, які займаються авіаційно-правовим і кримінально-правовим комплаєнсом) не спонукатимуть експлуатантів не придбавати Технічні інструкції задля вигоди (така «вигода» була би соціально неприйнятною) і що українські експлуатанти (включно із не задіяними в перевезенні небезпечних вантажів) та їхній персонал і без офіційного оприлюднення Технічних інструкцій завжди матимуть у наявності Технічні інструкції і завжди дотримуватимуться їх повністю.

Український експлуатант юридично здатен покласти на себе юридичний обов'язок дотримуватися значної кількості положень Технічних інструкцій про заходи безпеки шляхом вказівки на це в локальному юридичному акті, приватноправовому договорі, зазначивши в них, що Технічні інструкції є додатком до таких актів і забезпечивши себе (а у разі укладення договору – і контрагентів) Технічними інструкціями. При цьому для забезпечення більшої визначеності в локальному юридичному акті, приватноправовому договорі доцільно передбачити, про які саме положення Технічних інструкцій йдеться, шляхом вказівки на структурні підрозділи Технічних інструкцій. Тоді такі положення Технічних інструкцій стають юридичними (принаймні у разі перекладу на українську мову), а їх порушення буде і порушенням зазначених положень законодавства України про права людини. Зрозуміло, до таких положень не належать положення про дозволи. Це і є згадана вище власна ініціатива. В цій публікації не розглядається питання про те, як з позицій кореляції між юридичними права, юридичними дискреційними повноваженнями і юридичними обов'язками реалізувати зазначену юридичну модальність, оскільки принаймні в межах загальнотеоретичної юриспруденції це питання не є складним.

Незаконність, про яку йдеться в ст. 269 КК України, означає, що відповідне діяння є порушенням правомірної юридичної заборони, в якому би юридичному акті вона не містилась. Рішення Верховного Суду (далі – ВС) на прикладі ст. 263 КК України свідчать, що в КК України термін «закон» у відповідних випадках вживається в широкому значенні, тобто ним охоплюються і підзаконні нормативно-правові акти [106], [107], [108], [109], [110] (щоправда, Верховний Суд не розглянув питання про те, чи відповідає (зокрема, зараз) затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також босприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ

України від 21 серпня 1998 р. № 622 [111], повноваженням Міністерства внутрішніх справ України, питання про те, наскільки ясними є положення зазначеної інструкції і положення про правовий режим власності, передбачене в п. 7 ч. 1 ст. 92 Конституції України. Втім, зазначені питання безпосередньо не стосуються теми цієї публікації). У цьому зв'язку під незаконністю в КК України розуміється будь-яка неправомірність, зокрема та, яка має місце у разі порушення правомірної юридичної заборони, передбаченої в локальному юридичному акті, приватноправовому договорі, тобто в положенні, передбаченому в ст. 269, криміналізовані всі правопорушення, які мають ознаки, вказані в цьому положенні.

Положення Монреальської конвенції і Конвенції про боротьбу з незаконними актами щодо міжнародної цивільної авіації від 10 вересня 2010 р. [112] (вона ж Пекінська конвенція; Україна не надавала згоди на обов'язковість для неї Пекінської конвенції; положення, передбачене в п. с) ч. 1 ст. 1 Монреальської конвенції, і положення, передбачене в п. с) ч. 1 ст. 1 Пекінської конвенції, збігаються) не впливають на зазначені межі випадків посилення на Технічні інструкції в Україні.

Викладені висновки поширюються і на положення, передбачене в ч. 2 ст. 269 КК України, оскільки воно, унормовуючи кваліфіковані склади злочину, охоплює положення, передбачене в ч. 1 ст. 269 КК України. Крім того, до моменту, з якого положення всіх потрібних документів підлягатимуть юридичній реалізації в Україні, діяння, передбачені в ч. 2 ст. 269, відповідною мірою не є кримінальними правопорушеннями, передбаченими в певній іншій статті (в певних інших статтях) КК України, і не будуть такими у разі виключення ст. 269 із КК України або такого викладу її положень, який стосується більшої кількості або всіх видів транспортних засобів.

Викладене свідчить, що повністю подолати розглянуту складність (подолання здійснюється шляхом використання наведеного тлумачення) не вдається. Усунення же розглянутої складності здійснюється шляхом офіційного опублікування в Україні Додатків, Технічних інструкцій і передбачених у Технічних інструкціях документів, які є нормами «твердого» позитивного права України.

Така складність існувала в Україні і до набрання чинності наказом ДАСУ від 12 листопада 2020 р. № 1802. Про Технічні інструкції йшлося не тільки у відповідних зазначених нормативно-правових актах, які втратили чинність, а й у наказі Міністерства транспорту України «Про затвердження Інструкції про повітряні перевезення спеціальних та небезпечних вантажів» від 25 жовтня 1999 р. № 509 [113] і наказі Міністерства транспорту України «Про затвердження Інструкції з організації перевезень вантажів повітряним транспортом» від 15 липня 2004 р. № 630 [114] (також втратили чинність).

Продовження перевезення небезпечних вантажів після аварійної ситуації, яке не відповідає положенням Порядку та умов, характеризується юридичною складністю, схожою із зазначеними. Це пояснюється тим, що п. 20 розділу VI «Обов'язки експлуатанта» Порядку та умов передбачає таке: «експлуатант забезпечує доступність інформації про порядок дій в аварійній ситуації у разі інцидентів, пов'язаних з небезпечними вантажами на повітряних суднах. Така інформація повинна надаватися командирі повітряного судна та бути у наявності на борту кожного повітряного судна. Ця інформація міститься в Doc ICAO 9481 AN/928 «Emergency Response Guidance For Aircraft Incidents Involving Dangerous Goods» або в іншому документі, який містить відповідну інформацію щодо небезпечних вантажів на борту повітряного судна». Схоже положення передбачено в згаданих Правилах сертифікації екземпляра державного повітряного судна України на перевезення небезпечних вантажів. Emergency Response Guidance For Aircraft Incidents Involving Dangerous Goods –

це прийняте ІКАО Керівництво щодо екстреного реагування на інциденти під час перевезення небезпечних вантажів повітряними суднами (переклад назви документа з англійської мови на українську мову мій – О. Г.). Останнє його видання – це видання 2021-2022 рр., а в Інтернеті не на офіційних веб-сайтах ІКАО зустрічається його видання 2007-2008 рр. ІКАО є продавцем цього керівництва [115]. У зазначеному положенні Порядку та умов передбачено можливість користуватися іншим документом. При цьому такий документ не може бути менш якісним, ніж зазначене керівництво. Тому у разі складання іншого документа було би складно не враховувати вказаний документ ІКАО як орієнтир.

Факт відсутності офіційного оприлюднення Технічних інструкцій змушує виділяти випадки, коли посилання на Технічні інструкції є необґрунтованим, а коли – обґрунтованим, розмежовувати тлумачення і створення нової інформації. Викладені висновки можна вдосконалювати. Однак доцільніше докласти зусиль не до уточнення результатів, до яких призвела невимушена складність, а до усунення такої складності шляхом офіційного оприлюднення Додатків, Технічних інструкцій і документів, які згідно з тлумаченням Технічних інструкцій (зокрема, Технічних інструкцій) є нормами позитивного права України, включно з Доповненням до Технічних інструкцій і документами, всі або частина положень яких є «м'яким правом» (документи, всі положення яких є «м'яким» правом, не потребують офіційного оприлюднення як норми «твердого» позитивного права, при цьому авторські права мали би бути такими, щоби не заважати реалізації документів, чим, не виключено, може «вимагатися» вдосконалення положень авторського права). До таких документів належить ряд міжнародних стандартів, які публікуються Міжнародною організацією зі стандартизації, інакше кажучи, стандартів ІСО (ISO) (втім, питання є спільним для всіх стандартів Міжнародної організації зі стандартизації, яка, до речі, є міжнародною *неурядовою* організацією, що пов'язує це питання із темою авторських прав на технічні умови). Більше того, існує багато міжнародних документів, яких стосовно багатьох юрисдикцій стосується все те, що було викладено вище переважно на прикладі Додатків і Технічних інструкцій, включно з питаннями кримінального права. В Україні Додатки і Технічні інструкції можна офіційно оприлюднити, наприклад, як додатки до нормативно-правових актів України, в яких Додатки і Технічні інструкції унормовані як норми «твердого» позитивного права України (як додатки принаймні до одного з таких актів). Викладені висновки мають спонукати переважно до такого оприлюднення, а не їх удосконалення. При цьому надання досить легкого доступу до положень «м'якого» права підвищить їхню ефективність.

У цій публікації не розглядається питання про те, чи вважалось би офіційним оприлюдненням Додатків і Технічних інструкцій їх оприлюднення українською мовою як таких, тобто із вказівкою на те, що вони прийняті тільки ІКАО, інакше кажучи, оприлюднення не як нормативно-правового акта (нормативно-правових актів) України або його (їх) частини. Зокрема, в цій публікації не розглядається питання про те, яким чином з'ясувати (наприклад, чи було би правильно вдаватися до застосування аналогії), в якому українському офіційному друкованому виданні (в яких українських офіційних друкованих виданнях) потрібно публікувати Додатки і Технічні інструкції, щоби таке опублікування було їх офіційним оприлюдненням в Україні.

Водночас доцільно розглянути таке питання. Припустимо, Додатки і Технічні інструкції опубліковані українською мовою в тому чи іншому українському офіційному друкованому виданні, і таке опублікування є офіційним оприлюдненням. Згідно із положенням, передбаченим ч. 1 ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою

України (далі – ВРУ), є частиною національного законодавства України (далі це положення іменуватиметься висловлюванням). Україна надала згоду на обов'язковість для неї Чиказької конвенції шляхом приєднання [116], а не у спосіб, про який йдеться в положенні, передбаченому в ч. 1 ст. 9 Конституції України, тобто не шляхом надання згоди на обов'язковість ВРУ. У цьому зв'язку потрібно надати тлумачення зазначеного положення.

Розгляд усіх позицій, які стосуються теми згаданої в попередньому абзаці цієї публікації, не належить до її завдань. Увагу ж у ній буде приділено таким запитанням і відповідям: 1) чи свідчить формальне розуміння висловлювання про те, що в ньому йдеться тільки про договори, згода на обов'язковість яких надана (саме) ВРУ? Відповідь на це запитання є негативною, тобто полягає в такому: формальне розуміння висловлювання не свідчить про те, що в ньому йдеться тільки про договори, згода на обов'язковість яких надана (саме) ВРУ; 2) чи не є поняття «договори України, згода на обов'язковість яких надана не ВРУ», логічно нульовим, фактично нульовим? Відповідь на це запитання є негативною, оскільки здатні існувати та існують договори України, згода на обов'язковість яких надана не ВРУ; 3) чи охоплюються висловлюванням договори України, згода на обов'язковість яких надана не ВРУ, з огляду на суть висловлювання? Ціль розглядуваного положення не полягає в тому, щоби ним (інакше кажучи, висловлюванням) не охоплювались договори України, згода на обов'язковість яких надана не ВРУ, що підтверджується практикою реалізації таких договорів.

Таким чином, відсутність безпосередньої згадки в розглядуваному положенні договорів України, згода на обов'язковість яких надана не ВРУ (а така відсутність не створена з прямим умислом), долається шляхом наведеного тлумачення.

У разі включення Додатків і Технічних інструкцій до нормативно-правових актів України як додатків до таких актів Додатки і Технічні інструкції підлягатимуть юридичній реалізації. У цьому разі положення Додатку 18 і Технічних інструкцій будуть нормами, прийнятими не тільки ІКАО, а й ДАСУ. Тому (незалежно від того, чи міститиметься в нормативно-правових актах України вказівка на те, що Додатки і Технічні інструкції прийняті ще й ІКАО) не був би обов'язковим розгляд питання (а воно вже було розглянуто вище), пов'язаного з тим, що, як зазначалося, згідно з Додатком 18 Технічні інструкції, не будучи Стандартами, набувають характеру таких на підставі Стандарту підпункту 2.2.1 Додатку 18, тоді як у Чиказькій конвенції йдеться лише про Стандарти. Якщо Додатки і Технічні Інструкції будуть офіційно оприлюднені як складові частини нормативно-правового акта (нормативно-правових актів) України, це дозволить уникнути вирішення питання про юридичну природу Додатків і Технічних інструкцій. Перевага такого варіанту полягає в тому, що спроба вирішити зазначене питання (попри те, що підхід, згідно з яким Додатки і Технічні інструкції є нормативно-правовими актами, видається обґрунтованим) характеризується ризиком виникнення юридичної невизначеності і похідними від нього ризиками у сфері безпеки. Водночас не виключається, що зазначений варіант обтяжений доцільністю узгодити з ІКАО те, що документи ІКАО будуть прийняті ДАСУ.

З огляду на обсяг згаданих документів, які підлягають офіційному оприлюдненню в Україні (йдеться не тільки про Додатки і Технічні інструкції, а й про документи, які є похідними від Додатків, Технічних інструкцій або зокрема від Додатків, Технічних інструкцій), Додатки було би зручно офіційно оприлюднити як один нормативно-правовий акт ДАСУ, а Технічні інструкції – як інший. При цьому використання вказівки на те, що Додатки і Технічні інструкції прийняті ІКАО, правомірне. За умов такого офіційного оприлюднення відповідні нормативно-правові акти України в час-

тини Додатків і Технічних інструкцій не наберуть чинності одночасно з такими актами, оскільки Додатки і Технічні інструкції як такі вже набрали чинності для України.

У контексті згаданого підходу ІКАО до її авторських прав для уникнення конфлікту і посилення рішучості органів державної влади України щодо питання офіційного оприлюднення Додатків і Технічних інструкцій доцільно узгодити згадане включення (кажучи ширше – офіційне оприлюднення) з ІКАО, а за потреби – з ООН (обговорення за участю ООН здатне вийти за вузькі межі і поширитися на технологічні, організаційні і юридичні обмеження щодо великої кількості міжнародних документів, що може як зашкодити переговорам з питань Додатків і Технічних інструкцій, так і допомогти вирішити складність глобально). Ймовірно є спільне узгодження цього питання з ІКАО, а за потреби – з ООН – державами-учасниками Чиказької конвенції або частиною таких держав (формуванню спільної позиції здатна завадити практика притягнення до кримінальної відповідальності в тих чи інших державах, яка не узгоджується з отриманими висновками). Крім того, разом із таким узгодженням доцільно обговорити долю інформації, зазначеної на початку Додатків і Технічних інструкцій, зокрема інформації про те, що зазначені документи опубліковані ІКАО.

Тому, обґрунтовуючи потребу в офіційному оприлюдненні положень зазначених документів, варто спиратись переважно на наведені висновки про шкідливу істотну обмеженість реалізації таких документів у разі, коли їхні положення офіційно не оприлюднені.

У КК України про небезпечні речовини, матеріали йдеться не тільки в ст. 269. Ось інші статті КК України, в яких згадуються такі речовини, матеріали: ст. 260 («вибухові речовини»), ст. 26 («радіоактивні матеріали»), ст. 262 («вибухові речовини», «радіоактивні матеріали»), ст. 263 («вибухові речовини»), ст. 263¹ («вибухові речовини»), ст. 265 («радіоактивні матеріали»), ст. 265¹ («радіоактивні матеріали»), ст. 266 («радіоактивні матеріали»), ст. 267 («вибухові речовини», «радіоактивні матеріали», «легкозаймисті речовини», «їдкі речовини»). Використані в Технічних інструкціях і ряді інших якісних документів (включно із нормативно-правовими актами) поняття «окислюючі речовини», «органічні перекиси» і «корозійні речовини» та використане в КК України поняття «їдкі речовини» схожі за охопленням. При цьому понятійно-термінологічний апарат КК України підлягає приведенню у відповідність до документів, від яких він похідний і яким у цьому зв'язку він має відповідати. У зв'язку з отриманими результатами при тлумаченні положень КК України, в яких використано зазначені поняття, застосовуються викладені

висновки щодо юридичного тлумачення положень, передбачених ст. 269 КК України. Таке застосування зумовлене також тим, що в Додатку 18 враховані видані ООН документи «Рекомендації з перевезення небезпечних вантажів, Типові правила» і «Узгоджена на глобальному рівні система класифікації і маркування хімічних речовин/хімічної продукції (УГС)», Правила безпечного перевезення радіоактивних речовин/матеріалів Міжнародного агентства з атомної енергії, а в Технічних інструкціях – також виданий ООН документ «Рекомендації з перевезення небезпечних вантажів: керівництво з випробувань і критеріїв». У Додатку 18 і Технічних інструкціях йдеться про їхню сумісність із правилами, які регулюють перевезення небезпечних вантажів іншими видами транспорту. Те саме відображено в ряді нормативно-правових актів України. Розгляд особливостей зазначеного застосування не належить до завдань цієї публікації.

Розглянута ситуація є прикладом того, як при формалізації фізичних, хімічних характеристик речовин у виді положень фізики, хімії, безпеки життєдіяльності, інженерії і математики, формалізації технічних соціальних норм і подальшої їх юридичної формалізації у виді положень конституційного законодавства, законодавства про права людини, цивільного, авіаційного та інформаційного законодавства, законодавства про інтелектуальну власність, а згодом – кримінального законодавства втрачається потрібна інформація. Щоб у процесі зазначених трансформацій не траплялося таких втрат, результати роботи дослідників не виявлялися змарнованими, не створювалися небезпека і зайва робота для юристів, слід дотримуватися доволі простих лінгвістичних і юридичних положень.

Стаття 269 КК України передбачає незаконне перевезення вибухових і/або легкозаймистих речовин тільки на повітряному судні. Необґрунтованість такого виокремлення (а воно трапляється в кримінальному праві й інших держав) очевидна. Можна додати, що положення, передбачене п. 4.45 Керівництва з питань використання екранопланів, прийнятого Міжнародною морською організацією, свідчить, що бувають екраноплани, які здатні літати вище зони дії «ефекту екрана» («ефекту землі») і в цілому на висоті, яка перевищує 150 м над поверхню, а ряд космічних апаратів і екранольоти (існують проекти екранольотів) здатні літати у такий самий спосіб, як повітряні судна. Більше того, розглядати питання вдосконалення криміналізації відповідних діянь доцільно, розпочинаючи зі звернення до такого орієнтовного складу правопорушення, як неправомірне поводження із небезпечними речовинами і/або виробами, яке призвело до створення реальної загрози завдання реальної шкоди або заподіяння реальної шкоди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
2. Повітряний Кодекс України : Кодекс України від 19 травня 2011 р. № 3393-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
3. Про затвердження Авіаційних правил України «Порядок та умови повітряних перевезень небезпечних вантажів» : наказ Державної авіаційної служби України від 12 листопада 2020 р. № 1802. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0057-21#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
4. Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» : наказ Державної авіаційної служби України від 5 липня 2018 р. № 682. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-18#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
5. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text (дата звернення: 28.11.2021).
6. Milde M. *International Air Law and ICAO*. The Hague : Eleven International Publishing, 2008. 449 с.
7. Бордунов В.Д. *Международное воздушное право*. Москва : Научная книга, 2007. 464 с. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_655#Text (дата звернення: 28.11.2021).
8. ICAO. *The Convention on International Civil Aviation. Annexes 1 to 18* / ICAO. URL: https://www.icao.int/safety/airnavigation/nationalitymarks/annexes_booklet_en.pdf (дата звернення: 28.11.2021).
9. Правила, додані до Європейської угоди про міжнародне перевезення небезпечних вантажів внутрішніми водними шляхами (ВОПНВ), від 26 травня 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_940 (дата звернення: 28.11.2021).
10. Про затвердження Інструкції з організації перевезень вантажів повітряним транспортом : наказ Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 2 листопада 2005 р. № 822. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1403-05#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
11. Про внесення змін до наказу Міністерства транспорту України від 21.11.2000 № 644 та Правил перевезення наливних ван-

73. The views of the International Air Transport Association (IATA) on the proposed instruments to address new and emerging threats to civil aviation / International Air Transport Association. URL: https://www.icao.int/secretariat/legal/restr/doc13_en.pdf (application date: 28.11.2021).
74. Туляков В. А. Уровни уголовно-правового регулирования. *Актуальные проблемы держави і права*. 2013. Вип. 69. С. 141-147.
75. About LAW.GOV. LAW.GOV Principles and Declaration / LAW.GOV. URL: <https://law.resource.org/index.law.gov.html> (application date: 28.11.2021).
76. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Паризький Акт від 24 липня 1971 року, змінений 2 жовтня 1979 року) від 24 липня 1971 р. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення: 28.11.2021).
77. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
78. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
79. Copyright Act : Canada Act, R.S.C., 1985, c. C-42 / Internet Archive. URL: <https://web.archive.org/web/20131220215142/http://www.laws.justice.gc.ca/eng/acts/C-42/page-7.html> (application date: 28.11.2021).
80. Висновку Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя щодо проекту Закону про авторське право на тексти законодавчих актів (реєстр. № 5689 від 20 січня 2017 року) : Висновок Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя / *Верховна Рада України*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=60972 (дата звернення: 28.11.2021).
81. Про затвердження Положення про Державну авіаційну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2014 р. № 520. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/520-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
82. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
83. Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» : наказ Державної авіаційної служби України від 5 липня 2018 р. № 682. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-18#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
84. COMMISSION REGULATION (EU) No 965/2012 of 5 October 2012 laying down technical requirements and administrative procedures related to air operations pursuant to Regulation (EC) No 216/2008 of the European Parliament and of the Council / COMMISSION. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02012R0965-20210812&from=EN> (application date: 28.11.2021).
85. Про затвердження Авіаційних правил України, Частина 21 «Сертифікація повітряних суден, пов'язаних з ними виробів, компонентів та обладнання, а також організацій розробника та виробника» АПУ-21 (Part-21) : наказ Державної авіаційної служби України від 26 квітня 2019 р. № 529. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0543-19#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
86. Про затвердження Правил сертифікації повітряних суден, пов'язаних з ними виробів, компонентів та обладнання, які належать до військової техніки, а також організацій розробника та виробника (Частина-21В) : наказ Міністерства оборони України від 3 листопада 2016 р. № 586. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1603-16#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
87. Про затвердження Правил сертифікації екземпляра державного повітряного судна України : наказ Міністерства оборони України від 7 лютого 2012 р. № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0334-12#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
88. Про затвердження Авіаційних правил України «Технічні вимоги та адміністративні процедури щодо льотної експлуатації в цивільній авіації» : наказ Державної авіаційної служби України від 5 липня 2018 р. № 682. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1109-18#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
89. Про затвердження Авіаційних правил України, Частина 47 «Правила реєстрації цивільних повітряних суден в Україні» : наказ Державної авіаційної служби України від 5 лютого 2019 р. № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0240-19#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
90. Про затвердження Правил реєстрації державних повітряних суден України : наказ Міністерства оборони України від 7 лютого 2012 р. № 63. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0334-12#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
91. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2 березня 2015 р. № 222-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
92. Про затвердження умов провадження господарської діяльності з поводження з небезпечними відходами : постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 р. № 446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/446-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
93. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів повітряним транспортом : постанова Кабінету Міністрів України від 10 березня 2017 р. № 134. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/134-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
94. Про затвердження Положення про використання повітряного простору України : постанова Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2017 р. № 954. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
95. Про затвердження Авіаційних правил України «Правила використання повітряного простору України» : наказ Державної авіаційної служби України, Міністерства оборони України від 11 травня 2018 року № 430/210. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1056-18#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
96. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
97. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення і використання вогнепальної зброї, боєприпасів до неї та вибухових матеріалів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25 березня 1993 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-93#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
98. Про поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення : Закон України від 23 грудня 2004 р. № 2288-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2288-15#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
99. Про затвердження Переліку вибухових матеріалів промислового призначення, виробництво яких підлягає ліцензуванню : постанова Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2015 р. № 1137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
100. Про затвердження Правил безпеки та порядку ліквідації наслідків аварійних ситуацій з небезпечними вантажами при перевезенні їх залізничним транспортом : наказ Міністерства транспорту України від 16 жовтня 2000 р. № 567. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0857-00#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
101. Про затвердження Правил пожежної безпеки при експлуатації атомних станцій : наказ Міністерства палива та енергетики України від 30 травня 2007 р. № 256. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1039-07#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
102. Про затвердження Правил пожежної безпеки для суден, які будуються та ремонтуються : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 23 березня 2004 р. № 136. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0490-04#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
103. Про затвердження Правил перевезення наливних вантажів : наказ Міністерства транспорту України від 18 квітня 2003 р. № 299. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0558-03#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
104. Про затвердження Правил перевезення небезпечних вантажів : наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 25 листопада 2008 р. № 1430. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0180-09#Text> (дата звернення: 28.11.2021).

105. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
106. Постанова Верховного Суду від 4 грудня 2018 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78628039> (дата звернення: 28.11.2021).
107. Постанова Верховного Суду від 3 липня 2019 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82998245> (дата звернення: 28.11.2021).
108. Постанова Верховного Суду від 12 березня 2020 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88294891> (дата звернення: 28.11.2021).
109. Постанова Верховного Суду від 22 вересня 2020 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91818831> (дата звернення: 28.11.2021).
110. Постанова Верховного Суду від 23 вересня 2020 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91855071> (дата звернення: 28.11.2021).
111. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 р. № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
112. Конвенція о борьбе с незаконными актами в отношении международной гражданской авиации от 10 вересня 2010 р. / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/954_013#Text (дата звернення: 28.11.2021).
113. Про затвердження Інструкції про повітряні перевезення спеціальних та небезпечних вантажів : наказ Міністерства транспорту України від 25 жовтня 1999 р. № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0385-00#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
114. Про затвердження Інструкції з організації перевезень вантажів повітряним транспортом : наказ Міністерства транспорту України від 15 липня 2004 р. № 630. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0958-04#Text> (дата звернення: 28.11.2021).
115. Emergency Response Guidance For Aircraft Incidents Involving Dangerous Goods (Doc 9481) : Manual, International Civil Aviation Organization, 2021-2022 Edition / International Civil Aviation Organization. URL: [https://store.icao.int/en/emergency-response-guidance-for-aircraft-incidents-involving-dangerous-goods-doc-9481\(application date: 28.11.2021\)](https://store.icao.int/en/emergency-response-guidance-for-aircraft-incidents-involving-dangerous-goods-doc-9481(application date: 28.11.2021)).
116. Письмо от 28 июля 1992 г. / Премьер-министр Украины. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001120-92#Text> (дата звернення: 28.11.2021).